

Nr 11

Utlåtande i anledning dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 18 januari 1957 dagteknad proposition, nr 50, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror;
- 2) lag om ändring i butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608);
- 3) förordning om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare; och
- 4) förordning om skattefrihet för vissa engångsersättningar till tobakshandlare;

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att med Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet träffa avtal därom, att av bolagets medel skall utgå de ersättningar, som jämlikt den föreslagna ersättningsförordningen kan komma att tilldelas tobakshandlare, ävensom bestridas i samband med ersättningsförfarandet uppkommande administrationskostnader.

De vid propositionen fogade författningsförslagen är av följande lydelse:

Förslag

till

lag om ändring i lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol
å tillverkning och import av tobaksvaror

Härigenom förordnas, att 4, 15, 16, 17 a, 19—21, 28, 29 och 41 §§ lagen den 11 juni 1943 angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

4 §.

Monopolets utövare tillhandahåller på lämpligt sätt åt enskilda återförsäljare såväl inom riket tillverkade som ock importerade tobaksvaror. Därvid skall monolets utövare i samråd med den nämnd, varom förmäles i 5 kap., söka anpassa försäljningsställets antal med hänsyn till möjligheten för de återförsäljare, vilkas rörelse företrädesvis omfattar försäljning av tobaksvaror, att uppnå skälig omsättning, i den mån så kan ske utan åsidosättande av allmänhetens och monolets utövares intressen.

Monopolets utövare tillhandahåller på lämpligt sätt åt enskilda återförsäljare såväl inom riket tillverkade som ock importerade tobaksvaror. Därvid skall monolets utövare i frågor av principiell natur eller eljest av större betydelse rådgöra med den nämnd, varom förmäles i 5 kap.

15 §.

15 §.

Det pris, som tobaksvara skall betinga vid försäljning till allmänheten (priskurantpriset), äger monolets utövare bestämma i enlighet med vad i denna lag stadgas jämte av Konungens godkända grunder.

Monopolets utövare skall, i enlighet med vad i denna lag stadgas och av Konungen godkända grunder, för tobaksvara bestämma visst pris att utan bindande verkan gälla till ledning vid försäljning av varan till allmänheten (riktpris).

16 §.

16 §.

I varje tobaksvaras priskurantpris skall skatt ingå dels med ett belopp, vilket motsvarar nedanstående procent av priskurantpriset, dels ock med nedan angivna, i förhållande till varans myckenhet bestämda belopp, nämligen:²

I varje tobaksvaras riktpris skall skatt ingå dels med ett belopp, vilket motsvarar nedanstående procent av riktpriset, dels ock med nedan angivna, i förhållande till varans myckenhet bestämda belopp, nämligen:²

¹ Senaste lydelse av 16, 17 a och 29 §§ se 1954: 76, av 28 § se 1948: 230.

² Den följande tabellen har lydelse enligt propositionens förslag. Vidtagen ändring inskränker sig till att ordet priskurantpris i förekommande fall ersatts med riktpris.

Varuslag	Vikt för 1 st. gram	För inom riket tillverkad vara			För till riket införd vara		
		Procent av rikt- priset	Belopp för		Procent av rikt- priset	Belopp för	
			1 st. öre	1 kg kr.		1 st. öre	1 kg kr.
Cigarrer grupp I	t. o. m. 5,0	35	4,3	—	35	12,4	—
» » II	över 5,0	35	5,6	—	35	15,6	—
Cigarrcigarretter..... » I	t. o. m. 1,7	35	4,0	—	35	6,6	—
» » II	över 1,7	35	6,0	—	35	9,5	—
Cigarretter » I	t. o. m. 0,75	40	2,5	—	40	3,5	—
» » II	över 0,75	40	4,3	—	40	5,65	—
Röktobak	—	40	—	24: 60	40	—	31:—
Tuggtobak.....	—	40	—	3: 70	40	—	7:—
Snus	—	40	—	3: 80	40	—	5:—

(Gällande lydelse)

I skattehänseende — — — 3,3 gram.

17 a §.

Har försåld tobaksvara av mono-
polets utövare återtagits för förstö-
ring eller nedsättning av fastställt
priskurantpris eller har varan ge-
nom olyckshändelse gått förlorad un-
der transport till eller förvaring hos
återförsäljare, må den å varan belö-
pande skatten återbäras.

19 §.

Tobaksvaras *priskurantpris* skall
utsättas å varje förpackning.

20 §.

Tobaksvara må — — — fastställd
kontrollstämpel.

Ur sådan — — — varje cigarrett.

Därest å restaurant, hotell eller lik-
nande lokal försäljning av tobaksvara
till gäst förmedlas genom servitör el-
ler annan å lokalen anställd person,
må försäljningen, därest den avser
mindre myckenhet än hel förpack-
ning, ske endast så, att varan av gäs-
ten själv eller i dennes åsyn upp-
tages ur originalförpackningen.

21 §.

*Tobaksvara må icke vare sig i hel
förpackning eller såsom del av inne-
hållet i förpackning till allmänheten*

(Föreslagen lydelse)

I skattehänseende — — — 3,3 gram.

17 a §.

Har försåld tobaksvara av mono-
polets utövare återtagits för förstö-
ring eller nedsättning av fastställt
riktpreis eller har varan genom olycks-
händelse gått förlorad under trans-
port till eller förvaring hos återförsäl-
jare, må den å varan belöpande skat-
ten återbäras.

19 §.

Tobaksvaras *riktpreis* skall utsättas
å varje förpackning.

20 §.

Tobaksvara må — — — fastställd
kontrollstämpel.

Ur sådan — — — varje cigarrett.

21 §.

Därest å restaurant, hotell eller lik-
nande lokal försäljning av tobaksva-
ra till gäst förmedlas genom servitör
eller annan å lokalen anställd per-
son, må försäljningen, därest den av-
ser mindre myckenhet än hel för-
packning, ske endast så, att varan av
gästen själv eller i dennes åsyn upp-
tages ur originalförpackningen.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

försäljas efter annat pris än det å förpackningen utsatta priskurantpriset.

28 §.

Prov å färdiga tobaksvaror, som medföras av vederbörligen legitimerad handelsresande, må till riket införas i vanlig ordning mot erläggande av stadgad tull.

29 §.

1. Den, som av monopolets utövare antagits till återförsäljare, må till riket införa färdig tobaksvara för försäljning, såvitt icke å varan eller å förpackning för densamma finnes anbragt varumärke, som är för monopolets utövare registrerat eller erbjuder så stor likhet med dylikt varumärke, att, oaktat skiljaktigheter i vissa delar, märkena i sin helhet lätt kunna förväxlas.

Priskurantpriset å vara, som enligt denna paragraf införes till riket, fastställes av monopolets utövare efter framställning av importören i den ordning, Konungen bestämmer, och skall utgöra summan av varans inköpspris, kostnaden för dess införande till riket, den å varan belöpande skatten samt ett belopp motsvarande den återförsäljarrabatt, som skolat utgå därest varan tillhandahållits av monopolets utövare. Priskurantpriset beräknas efter de grunder, som gälla den dag framställning om dess fastställande göres.

Till ledning vid priskurantprisets fastställande har importören att för monopolets utövare förete sin inköpsfaktura och de övriga handlingar rörande införseln, som monopolets utövare finner erforderliga.

2. Tobaksvara, som enligt denna paragraf införes till riket, skall vara förpackad. Innan förpackningen på importörens bekostnad försetts med kontrollstämpel och åsatts priskurantpris samt importören erlagt den på varan belöpande skatten, må importören icke förfoga över varan; dock må importör, i avvaktan på varans förbrukning inom riket eller ut-

28 §.

Prov å färdiga tobaksvaror, som medföras av handelsresande, må till riket införas i vanlig ordning mot erläggande av stadgad tull.

29 §.

1. Återförsäljare av tobaksvaror må till riket införa färdig tobaksvara för försäljning, såvitt icke å varan eller å förpackning för densamma finnes anbragt varumärke, som är för monopolets utövare registrerat eller erbjuder så stor likhet med dylikt varumärke, att, oaktat skiljaktigheter i vissa delar, märkena i sin helhet lätt kunna förväxlas.

Riktpriset å vara, som enligt denna paragraf införes till riket, fastställes av monopolets utövare efter framställning av importören i den ordning Konungen bestämmer. Riktpriset skall bestämmas enligt samma grunder som för vara, vilken införes av monopolets utövare.

Till ledning vid riktprisets fastställande har importören att för monopolets utövare förete sin inköpsfaktura och de övriga handlingar rörande införseln, som monopolets utövare finner erforderliga.

2. Tobaksvara, som enligt denna paragraf införes till riket, skall vara förpackad. Innan förpackningen på importörens bekostnad försetts med kontrollstämpel och åsatts riktpris samt importören erlagt den på varan belöpande skatten, må importören icke förfoga över varan; dock må importör, i avvaktan på varans förbrukning inom riket eller utförsel till

(Gällande lydelse)

försel till svensk frihamn eller utrikes ort, utan erläggande av å varan belöpande skatt upplägga densamma under importörens och monopolets utövares lås å särskilt lager (*tobaksskattelager*) samt därstädes förfoga över varan.

3. På framställning av importör må monopolets utövare, när skäl därtill äro, medgiva nedsättning av fastställt *priskurantpris* å importerad vara och därvid bevilja återbäring av skatt med skillnaden mellan den för varan erlagda skatten och den skatt, som skall utgå å det nedsatta *priskurantpriset*.

Importör må — — — för förstöring.

Därest å tobaksskattelager upplagd vara genom olyckshändelse går förlorad, må befrielse åtnjutas från den å varan belöpande skatten. Går varan annorledes förlorad, skall ägaren ändå dock vidkännas skatt för varan efter det *priskurantpris*, som enligt föreliggande handlingar eller eljest skäligen kan antagas, att varan skolat åsättas. För vara, vilken såsom obrukbar uttages från tobaksskattelager, må befrielse från skatt åtnjutas, därest varan omedelbart i betryggande ordning förstöres.

41 §.

Saluhåller någon tobaksvara, som icke är försedd med behörig kontrollstämpel, eller ändrar någon det å tobaksvara anbragta *priskurantpriset*, straffes med dagsböter eller fängelse, varförutom varan skall dömas förbruten.

(Föreslagen lydelse)

svensk frihamn eller utrikes ort, utan erläggande av å varan belöpande skatt upplägga densamma under importörens och monopolets utövares lås å särskilt lager (*tobaksskattelager*) samt därstädes förfoga över varan.

3. På framställning av importör må monopolets utövare, när skäl därtill äro, medgiva nedsättning av fastställt *riktpris* å importerad vara och därvid bevilja återbäring av skatt med skillnaden mellan den för varan erlagda skatten och den skatt, som skall utgå å det nedsatta *riktpriset*.

Importör må — — — för förstöring.

Därest å tobaksskattelager upplagd vara genom olyckshändelse går förlorad, må befrielse åtnjutas från den å varan belöpande skatten. Går varan annorledes förlorad, skall ägaren ändå dock vidkännas skatt för varan efter det *riktpris*, som enligt föreliggande handlingar eller eljest skäligen kan antagas, att varan skolat åsättas. För vara, vilken såsom obrukbar uttages från tobaksskattelager, må befrielse från skatt åtnjutas, därest varan omedelbart i betryggande ordning förstöres.

41 §.

Saluhåller någon tobaksvara, som icke är försedd med behörig kontrollstämpel, eller ändrar någon det å tobaksvara anbragta *riktpriset*, straffes med dagsböter eller fängelse, varförutom varan skall dömas förbruten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1959. Priskurantpris, som enligt äldre bestämmelser är åsatt tobaksvara, skall därefter anses såsom riktpris. Beträffande brott, vilket före lagens ikraftträdande begåtts mot föreskrift som genom de nya bestämmelserna upphört att gälla, skall dock vad tidigare varit stadgat äga tillämpning.

Förslag

till

lag om ändring i butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608)

Härigenom förordnas, att 2 §, 11 § 1 och 3 mom. samt 18 § butikstängningslagen den 21 juli 1948¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

2 §.

Denna lag äger icke tillämpning å:

1) försäljning, som bedrivs under utövning av eller i samband med ordnad restaurang-, kafé- eller konditorirörelse, såframt därvid till avhämtning eller försändning icke försäljas andra varor än lagad mat, bageri- och konditorivaror, alkoholfria drycker eller tryckta skrifter;

2) försäljning å — — — andra nöjeslokaler;

6) försäljning från automatapparat som bedrivs

a) i anslutning till egen butik, där samma slag av varor saluföras,

b) i järnvägs väntsal eller inom annan huvudsakligen för de resande avsedd del av järnvägs stationsområde, eller

c) å annan plats än under a) och b) sägs och ej sker i anslutning till annan tillhörig butik, där samma slag av varor saluföras,

allt under förutsättning tillika att automatapparaten är av typ som godkänts av den myndighet Konungen därtill förordnar samt, såvitt fråga är om försäljning av tobaksvaror, att tillstånd därtill lämnats av den i lagen den 11 juni 1943 angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror omförmälda monopolutövaren;

7) julgransförsäljning ävensom — — — dessa konstverk.

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Denna lag äger icke tillämpning å:

1) försäljning, som bedrivs under utövning av eller i samband med ordnad restaurang-, kafé- eller konditorirörelse, såframt därvid till avhämtning eller försändning icke försäljas andra varor än lagad mat, bageri- och konditorivaror, alkoholfria drycker, tobaksvaror eller tryckta skrifter;

2) försäljning å — — — andra nöjeslokaler;

6) försäljning från automatapparat som bedrivs

a) i anslutning till egen butik, där samma slag av varor saluföras,

b) i järnvägs väntsal eller inom annan huvudsakligen för de resande avsedd del av järnvägs stationsområde, eller

c) å annan plats än under a) och b) sägs och ej sker i anslutning till annan tillhörig butik, där samma slag av varor saluföras,

allt under förutsättning tillika att automatapparaten är av typ som godkänts av den myndighet Konungen därtill förordnar;

7) julgransförsäljning ävensom — — — dessa konstverk.

¹ Senaste lydelse av 2 § se 1956: 320.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

1 mom. Under de förutsättningar som angivas i denna paragraf må tillstånd meddelas näringsidkare att hålla butik öppen för allmänheten eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då sådant eljest icke är förenligt med bestämmelserna i denna lag. Tillstånd till försäljning som avses i 3 mom. 4) meddelas i Stockholm av överståthållarämbetet, i annan stad av magistraten eller kommunalborgmästaren samt å landet av polismyndigheten. I övriga fall meddelas tillstånd av länsstyrelsen.

Ansökning om — — — äga rum.
Tillfälle att — — — sådant yttrande.

Avser ansökning försäljning av tobaksvaror i stad eller stadsliknande samhälle, skall länsstyrelsen före ärendets avgörande inhämta utlåtande över ansökningen från statens tobaksnämnd.

3 mom. Föreligger ej — — — till framställningen:

1) försäljning av konfektyrer, kex, alkoholfria drycker, frukt, produkter av frukt, honung, levande blommor, tryckta skrifter, vykort, fotografisk film och tändstickor, vilken bedrivs från särskilt försäljningsställe, där under den vanliga affärstiden endast dessa varor saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till klockan 22; sådant medgivande må ock lämnas för försäljning av dessa varor annorledes än från särskilt försäljningsställe, om försäljningen icke är förbunden med handel med andra varor och i övrigt skäl därtill anses föreligga;

11 §.

1 mom. Under de förutsättningar som angivas i denna paragraf må tillstånd meddelas näringsidkare att hålla butik öppen för allmänheten eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då sådant eljest icke är förenligt med bestämmelserna i denna lag. Tillstånd till försäljning som avses i 3 mom. 3) meddelas i Stockholm av överståthållarämbetet, i annan stad av magistraten eller kommunalborgmästaren samt å landet av polismyndigheten. I övriga fall meddelas tillstånd av länsstyrelsen.

Ansökning om — — — äga rum.
Tillfälle att — — — sådant yttrande.

3 mom. Föreligger ej — — — till framställningen:

1) försäljning av konfektyrer, kex, alkoholfria drycker, frukt, produkter av frukt, honung, levande blommor, tryckta skrifter, vykort, fotografisk film, tändstickor, *tobaksvaror, tobaksutensilier, tvålar, kammar, tandborstar, tandkräm, rakblad, resesouvenirer, pappersartiklar, pennor och bläck*, vilken bedrivs från särskilt försäljningsställe, där under den vanliga affärstiden endast dessa varor saluhållas, må medgivas, såframt icke särskilda skäl till annat föranleda, i allmänhet dock icke någon veckodag längre än till klockan 22 *eller, vid försäljning i anslutning till trafikrättning, den senare tidpunkt som är påkallad av de resandes behov*; sådant medgivande må ock lämnas för försäljning av dessa varor annorledes än från särskilt försäljningsställe, om försäljningen icke är förbunden med handel med andra varor

(Gällande lydelse)

2) försäljning i samband med nöjestillställning, idrottstävling, fri-luftsbad eller dylikt må medgivas under den utsträckta tid, som med hänsyn till förhållandena anses erforderlig; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat och tobaksvaror;

3) försäljning i direkt anslutning till station för järnvägs- eller lufttrafik eller för mer betydande sjö-, spår-vägs- eller busstrafik må medgivas under den utsträckta tid, som kan anses betingad av de resandes behov; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt tobaksvaror, piprensare, mindre pappersartiklar, pennor och bläck;

4) försäljning utomhus av varm korv, varm fisk eller varm buljong samt bröd, potatis och senap, som tillhandahållas i samband därmed, må medgivas i den utsträckning, som anses lämplig, dock endast från fastställd plats;

5) öppethållande eller försäljning i andra fall må medgivas, då synnerliga skäl därtill äro.

18 §.

Klagan över — — — ämbetsverks beslut.

Över beslut av länsstyrelse enligt denna lag må klagan föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom tid som i första stycket sägs. Talan må dock icke föras mot beslut, som i ärende om tillstånd enligt 11 § 3 mom. 4) meddelas av överståthållarämbetet eller, efter besvär, av länsstyrelse.

Innefattar beslut tillstånd jämlikt 11 § till försäljning av tobaksvaror i stad eller stadlikt samhälle, äger tobaksnämnden föra talan mot beslutet.

(Föreslagen lydelse)

och i övrigt skäl därtill anses föreligga;

2) försäljning i samband med nöjestillställning, idrottstävling, fri-luftsbad eller dylikt må medgivas under den utsträckta tid, som med hänsyn till förhållandena anses erforderlig; dock må tillståndet i regel avse försäljning endast av de under 1) nämnda varuslagen samt lagad mat;

3) försäljning utomhus av varm korv, varm fisk eller varm buljong samt bröd, potatis och senap, som tillhandahållas i samband därmed, må medgivas i den utsträckning, som anses lämplig, dock endast från fastställd plats;

4) öppethållande eller försäljning i andra fall må medgivas, då synnerliga skäl därtill äro.

18 §.

Klagan över — — — ämbetsverks beslut.

Över beslut av länsstyrelse enligt denna lag må klagan föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom tid som i första stycket sägs. Talan må dock icke föras mot beslut, som i ärende om tillstånd enligt 11 § 3 mom. 3) meddelas av överståthållarämbetet eller, efter besvär, av länsstyrelse.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Beslut, varigenom — — — vara förordnat.

Över arbetarskyddsstyrelsens — — — icke föras.

Beslut, varigenom — — — vara förordnat.

Över arbetarskyddsstyrelsens — — — icke föras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1959.

Förslag

till

förordning om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Med anledning av de bestämmelser angående detaljhandeln med tobaksvaror, som föreskrivits i lagen den 11 juni 1943 angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, må ersättning i enlighet med nedan angivna grunder beviljas tobakshandlare, som till följd av de ändrade villkoren för detaljhandeln med tobaksvaror icke kan fortsätta sin rörelse. Ersättning må endast utgå till den, som efter nedläggandet av rörelsen på grund av ålder, sjukdom, lyte eller eljest bristande kropps- eller själskrafter saknar möjlighet att försörja sig genom annat arbete och tillika är i behov av kontant understöd för sin försörjning.

2 §.

Med tobakshandlare förstås i denna förordning återförsäljare av tobaksvaror, vilken hos monopolets utövare är inregistrerad som specialtobakshandlare.

3 §.

Tobakshandlare, som under minst 15 år drivit specialtobakshandel, må beviljas ersättning i form av årlig livränta.

Livräntans belopp skall bestämmas så att det motsvarar högst 60 procent av den genomsnittliga nettointäkten av rörelsen för beskattningsåren 1956, 1957 och 1958; dock att livräntan icke må överstiga 3 000 kronor. Där särskilda skäl icke föranleda till annat, skall vid beviljandet av livränta föreskrivas, att livräntan från och med den månad, under vilken livräntetagaren fyller sextiosju år, skall utgå med nedsatt belopp eller ock att rätten till livränta då skall upphöra. Jämväl eljest må, då förhållandena därtill föranleda, föreskrivas att livräntan skall utgå allenast under viss tid så ock att livräntan till beloppet skall vara rörlig i förhållande till livräntetagarens ålder.

4 §.

Tobakshandlare, som ej beviljas livränta, må tilldelas ersättning med ett belopp för en gång, uppgående till högst 10 000 kronor.

5 §.

Frågor om ersättning enligt denna förordning skola avgöras av en av Kungl. Maj:t utsedd kommission.

Kommissionen skall bestå av tre ledamöter jämte suppleanter för dem. Ordföranden och dennes suppleant skola vara lagkunniga och i domarvärv erfarna. Övriga ledamöter utses den ene efter förslag av monopolets utövare och den andre efter förslag av Tobakshandlarnas riksförbund. Suppleanter för dessa båda ledamöter utses i enahanda ordning.

Kommissionen bör, när skäl därtill äro, bereda den, som ansöker om ersättning, tillfälle att själv eller genom ombud inställa sig inför kommissionen.

Det åligger kommissionen att föra protokoll över behandlingen av ersättningsfrågor samt däri upptaga sitt beslut jämte motivering för detsamma.

Mot kommissionens beslut må klagan icke föras.

6 §.

Ansökan om ersättning skall, vid äventyr att den icke upptages till prövning, ingivas till kommissionen senast före utgången av år 1961.

7 §.

Angående utbetalning av fastställda ersättningsbelopp förordnar Kungl. Maj:t.

8 §.

Kostnaden för kommissionens arbete bestrides i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer.

De närmare föreskrifter angående kommissionens verksamhet, som må finnas erforderliga, utfärdas av Kungl. Maj:t.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1959.

Förslag**till****förordning om skattefrihet för vissa engångsersättningar
till tobakshandlare**

Häri genom förordnas, att belopp, som tilldelats någon enligt 4 § förordningen den _____ om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare, ej skall vid taxering enligt kommunalskattelagen och förordningen om statlig inkomstskatt utgöra skattepliktig inkomst.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1959.

I samband med propositionen har utskottet förehaft sju i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren

nr 393 av fru Nilsson *m. fl.*,

nr 395 av herr Huss *m. fl.*, och

nr 402 av fru Carlqvist *m. fl.* samt

inom andra kammaren

nr 491 av herr Andersson i Björkäng *m. fl.*,

nr 492 av herr Rimmerfors *m. fl.*,

nr 497 av herr Brandt *m. fl.* och

nr 498 av herr Magnusson i Borås *m. fl.*

Av motionerna är följande likalydande, nämligen I: 393 och II: 491, I: 395 och II: 492 samt I: 402 och II: 498.

Motionärernas yrkanden återges i det följande i samband med utskottets behandling av motsvarande delar av propositionen.

Beträffande de skäl, som ligger till grund för de genom propositionen framlagda förslagen, ävensom i fråga om de skäl, motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till propositionen och motionerna I: 393, I: 395, II: 497 och II: 498.

I. Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 oktober 1952 tillkallade dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, numera häradshövdingen Erik Alexanderson för att såsom särskild utredningsman verkställa en utredning om detaljhandeln med tobaksvaror. Tillika uppdrog departementschefen åt särskilt tillkallade sakkunniga att stå till utredningsmannens förfogande för samråd.

Utredningen antog benämningen *1952 års tobakshandelsutredning*.

Utredningsmannen har med skrivelse den 7 november 1955 avgivit betänkande »Tobakshandelsregleringen» (SOU 1955: 38). I betänkandet framlägges två olika alternativ till det framtida anordnandet av detaljhandeln med tobaksvaror, det ena i huvudsak innebärande ett avskaffande av den offentliga regleringen av denna handel och det andra innefattande en mera begränsad liberalisering därav. Utredningsmannen har för sin del förordat genomförande av sistnämnda alternativ.

Till utredningsmannens förslag har fogats särskilda yttranden, nämligen av var och en av herrar Brandt, Lundgren och Sandberg samt ett gemensamt yttrande av herrar Dahlgren, Edstam, Frisk, Holsti och Meijer.

Över betänkandet har, efter remiss, *yttranden* inkommit från statskontoret, kommerskollegium, arbetarskyddsstyrelsen, näringsfrihetsrådet, ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor, statens tobaksnämnd, statens

priskontrollnämnd, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms län, Södermanlands län, Östergötlands län, Jönköpings län, Kronobergs län, Kalmar län, Malmöhus län, Göteborgs och Bohus län, Skaraborgs län, Värmlands län, Örebro län, Västmanlands län, Kopparbergs län, Gävleborgs län, Västernorrlands län, Jämtlands län, Västerbottens län och Norrbottens län, Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Tobakshandlarnas riksförbund, Aktiebolaget Svenska pressbyrå, Sveriges kioskidkares riksförbund, Svenska kioskhandlareförbundet, Sveriges hotell- och restaurangförbund samt Kooperativa förbundet.

Kommerskollegium har bifogat yttranden från rikets samtliga handelskammare, Landsorganisationen i Sverige har bifogat och i vissa delar åberopat ett yttrande av Svenska handelsarbetareförbundet. Härutöver har i ett par fall de hörda myndigheterna bifogat till dem inkomna utlåtanden i ämnet.

Sedan remissbehandlingen avslutats, har inom finansdepartementet frågor om ekonomiskt bistånd åt tobakshandlare i samband med ett upphävande av detaljhandelsregleringen varit föremål för särskild bearbetning.

II. Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionens förslag innebär att de nuvarande begränsningarna i den fria konkurrensen inom detaljhandeln med tobaksvaror undanröjes. Sålunda föreslås att den av Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet i samråd med statens tobaksnämnd upprätthållna nyetableringskontrollen skall avskaffas. Beträffande handeln utom vanlig affärstid innebär den föreslagna reformen, att tobaksvaror upptages bland de s. k. kiosksvarorna samt att restriktionerna med avseende på försäljning från tobaksautomat upphäves. Vidare föreslås att näringsställen får möjlighet att sälja tobaksvaror även till andra än serverade gäster.

Systemet med fasta priser skall enligt förslaget upphöra. I dess ställe förordas en ordning innebärande att monopolbolaget åsätter varuförpackningarna riktpriser, vilka utan bindande verkan skall tjäna till ledning vid försäljning till allmänheten. Riktpriserna skall ligga till grund för beräkningen av tobaksskatt.

För att möjliggöra för den s. k. specialtobakshandeln att under relativt lugna förhållanden anpassa sig inför det nya konkurrensläget föreslås, att den nuvarande detaljhandelsregleringen tillämpas även under år 1958 och att den föreslagna ordningen följaktligen skall tillämpas först från och med den 1 januari 1959.

I förslaget tages hänsyn till att en övergång till fria konkurrensförhållanden för vissa detaljister, vilka har oproportionerligt stora omkostnader eller eljest mindre goda förutsättningar att hävda sig i konkurrens med andra,

kan innebära sådant ekonomiskt avbräck att de ser sig nödgade att nedlägga sin rörelse. Genom en särskild förordning beredes möjlighet för tobakshandlare, som i följd av reformen tvingas upphöra med sin rörelse, att i särskilda fall erhålla visst ekonomiskt bistånd. Härav föranledda kostnader avses skola bestridas av monopolbolagets medel.

III. Tobakshandelsregleringen enligt gällande lagstiftning

De bestämmelser, som reglerar detaljhandeln med tobaksvaror, återfinns i *lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror* och i *Kungl. Maj:ts instruktion* samma dag, nr 350, för *statens tobaksnämnd* samt vidare i *butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608)*.

I 4 § monopolagen meddelas den grundläggande bestämmelsen, att monopolbolaget i samråd med statens tobaksnämnd skall söka anpassa försäljningsställets antal med hänsyn till möjligheten för de återförsäljare, vilkas rörelse företrädesvis omfattar försäljning av tobaksvaror, att uppnå skälig omsättning, i den mån så kan ske utan åsidosättande av allmänhetens och monopolbolagets intressen. I instruktionen för tobaksnämnden har i anslutning härtill de närmare riktlinjerna för den avsedda rationaliseringen av tobakshandeln uppdragits. Att märka är att den genomförda regleringen endast avser detaljhandeln med tobaksvaror i städer och stadsliknande samhällen.

Enligt sin instruktion har tobaksnämnden att verka för en sund utveckling av handeln med tobaksvaror samt att vid behandling av frågor rörande importen av utländska tobaksvaror beakta allmänhetens och återförsäljarnas skäliga anspråk på urval av olika varuslag och märken av god beskaffenhet (1 o. 2 §§). För nämndens verksamhet meddelas härefter i 3 § bestämmelser av följande innebörd: Nämnden skall verka för att all varsamhet, som är förenlig med allmänhetens berättigade anspråk på bekväm tillgång till tobaksvaror och monopolbolagets intressen, iakttages vid beviljande av inköpsrätt samt att dylik rätt företrädesvis beviljas personer med kännedom om tobakshandel eller med annan affärskunskap. Då det gäller fråga om inrättande av ny specialtobakshandel å nybebyggt område i stad eller stadsliknande samhälle uppdrages åt tobaksnämnden att undersöka, huruvida icke i första hand innehavare av en gammal rörelse inom annan del av samhället bör beredas tillfälle att överflytta sin rörelse till det nya området. I fråga om överlåtelse av redan befintlig specialtobaksaffär till ny innehavare uppdrages åt nämnden att undersöka, huruvida med hänsyn till den överlåtna affärslokalens belägenhet och andra omständigheter nöjaktiga förutsättningar för rörelsens bedrivande kan anses vara för handen.

Nämnden har formellt endast ställning såsom rådgivande organ till monopolbolaget, och slutliga beslut om antagande av återförsäljare fattas av monopolbolaget. Nämnden består av sju ledamöter. Ordföranden, vice

ordföranden och ytterligare en ledamot utses av Kungl. Maj:t, två ledamöter utses av kommerskollegium bland personer, vilka företräder de enskilda återförsäljarna, samt två av monopolbolaget. De av kommerskollegium utsedda ledamöterna representerar för närvarande tobakshandlarna respektive specerihandeln. Såsom suppleanter för de sistnämnda har utsetts en företrädare för Sveriges kioskdkares riksförbund och en för Kooperativa förbundet.

Den rationalisering av tobaksdetaljhandeln, som 1943 års lagstiftning åsyftar, söker statens tobaksnämnd i samråd med monopolbolaget förverkliga på i huvudsak tre sätt. I enlighet med de i nämndens instruktion angivna direktiven utövas kontroll över etableringen av nya försäljningsställen för tobaksvaror inom städer och stadsliknande samhällen i syfte att förhindra tillkomsten av sådana försäljningsställen, som är överflödiga ur distributionssynpunkt. Då ett påtagligt behov av nya tobaksaffärer uppkommer genom tätorternas tillväxt, strävar nämnden i första hand att få till stånd utflyttning av olämpligt belägna tobaksaffärer i ortens centrala delar i syfte att åstadkomma en förbättring av förhållandena såväl för den affär som flyttas som för de kvarvarande. I enlighet med av Kungl. Maj:t och riksdagen i samband med tillkomsten av 1943 års lagstiftning uttalade önskemål erbjudes vidare sådana tobakshandlare, vilka innehar såsom icke bärkraftiga bedömda affärer, att nedlägga rörelsen mot erhållande av livränta eller engångsersättning från monopolbolaget. Då det gäller överlåtelse av befintlig specialtobakshandel prövar tobaksnämnden, huruvida den ifrågavarande butiken har en sådan omsättning att densamma bör få bestå. I fråga om affärer med alltför liten omsättning medgives ej överlåtelse, utan i stället erbjudes vederbörande inlösen, såvida han ej själv önskar fortsätta rörelsen. Anses rörelsen ha en sådan omfattning att densamma bör bestå, prövas skäligheten av den goodwillersättning, som betingas för överlåtelsen. Härvid söker man hindra, att säljaren betingar sig för hög ersättning. I detta syfte begär nämnden att få del av det mellan säljare och köpare upprättade köpekontraktet och avfordras tillika parterna en skriftlig försäkran på heder och samvete, att ej andra villkor för överlåtelsen avtalats än de i kontraktet angivna. Parterna erinras därvid om att lämnande av vilseledande uppgifter medför risk för indragning av inköpsrätten. — Nämnden torde numera vid prövning av ansökan om inköpsrätt endast i undantagsfall taga hänsyn till huruvida sökanden är en person med kännedom om tobaksbranschen eller med annan affärskunskap.

De huvudregler, som antagits för inlösningsförfarandet, innebär att affärer med en årsomsättning om högst cirka 80 000 kronor kan inlösas. Livränta kan beviljas den, som uppnått 60 års ålder och har minst 15 års verksamhet i branschen, med högst 1 000 kronor om året, vilket belopp dock nedsättes till 550 kronor då den berättigade fyller 67 år. Å livräntebeloppen utgår rörligt tillägg med för närvarande 69 procent. Den som icke fyller villkoren för att erhålla livränta kan beviljas en engångsersättning om 1 000—8 000 kronor.

Ända sedan monopolets införande år 1914 har all priskonkurrens i detaljhandeln med tobaksvaror varit utesluten. I 1943 års monopollag stadgas, att monopolbolaget äger bestämma det pris som tobaksvara skall betinga vid försäljning till allmänheten i enlighet med de närmare bestämmelserna i lagen jämte av Kungl. Maj:t godkända grunder (15 §). Enligt lagen må tobaksvara icke säljas till allmänheten efter annat pris än det å förpackningen utsatta priskurantpriset (21 §). Överträdelse av bestämmelsen är straffbelagd.

Rätten att till riket införa tobaksvaror tillkommer enligt 1 § monopolagen uteslutande staten, d. v. s. monopolbolaget. Enligt 29 § samma lag må dock av monopolbolaget antagen återförsäljare på vissa villkor till riket införa färdig tobaksvara för försäljning. Priskurantpriset å sådan vara fastställs av monopolbolaget och skall utgöra summan av varans inköpspris, kostnaden för dess införande till riket, den å varan belöpande skatten samt ett belopp motsvarande den återförsäljarrabatt, som skolat utgå om varan tillhandahållits av monopolbolaget. Importerade varor må i avvaktan på förbrukning inom riket eller utförsel skattefritt uppläggas å särskilt lager, tobaksskattelager.

Det särskilda hänsynstagandet till specialtobakshandeln, som 1943 års monopollag föreskriver, har även kommit till uttryck i butikstängningslagens bestämmelser om handeln med tobaksvaror utom den vanliga butikstiden. Butikstängningslagens reglering i dessa hänseenden kan i det väsentligaste helt ledas tillbaka till de bestämmelser, som på sin tid upptogs i 1939 års butikstängningslag. Då fråga är om sådan handel i stad eller stadsliknande samhälle åligger det den tillståndsgivande myndigheten, länsstyrelsen, att före ärendets avgörande inhämta utlåtande från statens tobaksnämnd, som även äger rätt att i sådana ärenden hos Kungl. Maj:t anföra besvär över länsstyrelsens beslut. Tobakshandeln under och utom vanlig affärstid regleras sålunda på olika sätt. Då fråga är om försäljning av tobaksvaror från butik, som hålles öppen allenast under vanlig affärstid, är det monopolbolaget som efter samråd med tobaksnämnden bestämmer, vem som skall antagas till återförsäljare av tobaksvaror. Vid tobaksförsäljning, som med stöd av 11 § butikstängningslagen medgives utöver den vanliga affärstiden, är det däremot länsstyrelserna och i sista hand Kungl. Maj:t, som har bestämmanderätten. Monopolbolaget anser sig icke böra vägra inköpsrätt åt den, som genom lagakraftvunnet beslut jämlikt nämnda paragraf erhållit tillstånd till försäljning av tobaksvaror.

Beträffande rätten att under utsträckt affärstid försälja tobaksvaror från butik må först nämnas att enligt butikstängningslagen de varor som kan komma i fråga för sådan försäljning är klassificerade i olika grupper. Gemensamt för alla ifrågakommande varor är hl. a. att tillstånd till försäljning är beroende av en prövning, därvid hänsyn skall tagas å ena sidan till det gagn för allmänheten och å andra sidan till de olägenheter för annan handel, som skulle uppkomma därest tillstånd meddelades. I 11 § 3

mom. 1) har uppräknats de varor som — därest hinder icke föreligger på grund av det nyss anförda — får säljas efter vanlig affärstid såframt icke särskilda skäl föranleder till annat. Det är här fråga om konfektyrer, kex, alkoholfria drycker, frukt, produkter av frukt, honung, levande blommor, tryckta skrifter, vykort, fotografisk film och tändstickor. I varusortimentet — vanligen benämnt kiosksortimentet — upptages således icke tobaksvaror. För tillstånd till försäljning av tobaksvaror fordras att särskilda förhållanden föreligger, nämligen antingen att försäljningen skall äga rum i samband med nöjestillställning, idrottstävling, friluftsbad och dylikt [11 § 3 mom. 2)] eller i direkt anslutning till station för järnvägs- eller lufttrafik eller för mer betydande sjö-, spårvägs- eller busstrafik i den mån försäljningen kan anses betingad av de resandes behov [11 § 3 mom. 3)]. Även i andra än de nu angivna fallen kan dock tillstånd, varom här är fråga, meddelas, om synnerliga skäl därtill föreligger [11 § 3 mom. 5)].

Enligt 2 § 1) butikstängningslagen står det fritt att under utsträckt tid i samband med ordnad restaurant-, kafé- eller konditorirörelse sälja tobak till serverade gäster. Däremot kan försäljning från serveringslokal av tobaksvaror till avhämtning eller försändning icke ske utan särskilt tillstånd.

I visst avseende ingriper butikstängningslagen reglerande även beträffande automathandeln med tobaksvaror. För att automatförsäljningen skall vara undantagen från butikstängningslagens tillämpningsområde fordras, att monopolbolaget lämnat tillstånd till sådan försäljning.

IV. Nyetableringskontrollen

Utredningsmannen

Vad beträffar nyetableringskontrollen inom tobakshandeln innebär de av utredningsmannen framlagda båda alternativen i huvudsak följande.

Såsom tidigare nämnts innefattar *alternativ I* ett slopande av den offentliga nyetableringskontrollen. Detta behöver, framhåller utredningsmannen, icke innebära, att vem som helst får möjlighet att etablera sig som tobakshandlare med rätt att hos monopolbolaget inköpa tobaksvaror mot fastställd återförsäljarrabatt eller eventuellt till fastställda nettopriser. Stadgandet i 1914 års monopolförordning att »handeln med tobaksvaror är fri» har ju icke ansetts innefatta någon förpliktelse för monopolbolaget att utan restriktioner bifalla alla ansökningar från personer, som önskat bli antagna till återförsäljare. Bolaget bör även efter upphävandet av gällande regleringsbestämmelser ha rätt att begränsa sin direktförsäljning i den utsträckning, som enligt ekonomiska och affärsmässiga grundsatser må krävas till nedbringande av försäljningskostnaderna eller som eljest får anses förenlig med en sund utveckling av tobakshandeln. Härvid bör dock noga beaktas allmänhetens intresse av bekväm tillgång till tobaksvaror.

En konsekvens av den offentliga kontrollens avskaffande torde bli, att inlösen eller utflyttning av icke bärkraftiga tobaksaffärer icke längre bör förekomma. Kontrollen över sådan etablering som grundar sig på andrahandsförsäljning upphör.

Ett upphävande av den offentliga nyetableringskontrollen beträffande detaljhandeln med tobaksvaror i allmänhet medför, att frågan om tillstånd till handel med tobaksvaror å icke affärstid kommer i ett nytt läge. Till en början är det tydligt, att regleringens avskaffande medför ökade möjligheter till tobaksförsäljning i sådana fall, där gällande butikstängningslag icke är tillämplig, d. v. s. i restaurant-, kafé- och konditorirörelse till serverade gäster [2 § 1) butikstängningslagen] och från automat i anslutning till butik, där tobak saluföres [2 § 6) samma lag]. Eftersom någon särskild reglering av enbart automathandeln med tobaksvaror icke gärna kan vara påkallad, slopas kravet på att tillstånd till försäljningen skall ha lämnats av monopolets utövare.

I det s. k. ordinära kiosksortimentet i 11 § 3 mom. 1) butikstängningslagen upptages även tobaksvaror. Utredningsmannen har därutöver föreslagit en ytterligare utvidgning av kiosksortimentet till vissa andra varuslag, som vanligen saluföres i specialtobaksaffärerna, nämligen tobaksutensilier, mindre pappersartiklar, pennor och bläck, samt möjligen ännu någon typisk »tobaksaffärsvara» såsom rakblad, tandkräm e. dyl. Genom den föreslagna utökningen av varuslagen i 11 § 3 mom. 1) butikstängningslagen skulle vidgade möjligheter skapas för specialtobakshandlarna att erhålla tillstånd till öppethållande även efter vanlig butikstängningstid och således att konkurrera med den egentliga kioskhandeln. Å andra sidan får naturligtvis icke förbises, att det här föreslagna arrangemanget medför ökad konkurrens för bl. a. tobakshandlarna från kioskernas sida i fråga om de nytillkomna varuslagen såväl under som utom vanlig affärstid.

Därest kioskerna regelmässigt kommer att få sälja tobaksvaror å icke affärstid, anser utredningsmannen anledning ej föreligga att i fortsättningen vägra serveringsställena rätt att sälja dylika varor till avhämtning eller försändning. Enligt alternativ I införes därför tobaksvaror bland varuslagen i 2 § 1) butikstängningslagen.

Vad gäller principerna för antagande av återförsäljare bör för kioskerna och annan fritidshandel tillämpas vad som ovan sagts rörande handel å vanlig affärstid.

Vad slutligen angår tiden för ikraftträdandet av en lagstiftning i enlighet med de i detta alternativ uppdragna riktlinjerna finner utredningsmannen det rimligt, att specialtobakshandlarna under en tämligen lång övergångstid lämnas tillfälle att — t. ex. genom att utöka sortimentet av andra varor än tobaksvaror — förbereda sig för den hårdare konkurrens, som säkerligen kommer till stånd i fråga om tobaksförsäljningen, särskilt från fritidshandelns sida. Den offentliga nyetableringskontrollens slopande innebär, att ett genom lagstiftning infört skydd för en viss grupp näringsidkares ekono-

miska intressen borttages. Tiden mellan den nya lagstiftningens antagande och dess slutliga ikraftträdande bör därför vara ordentligt tilltagen (minst ett år).

Enligt *alternativ II* bibehålles såsom förut nämnts nyetableringskontrollen, ehuru i modifierat skick. Uppmjukningen av regleringen kommer främst till uttryck i den omformulering av de i 4 § monopollagen givna direktiven för monopolbolagets försäljningspolitik, som utredningsmannen föreslagit. I nämnda lagrum skulle i fortsättningen endast föreskrivas att försäljningsstälernas antal och beskaffenhet skall anpassas med hänsyn till att distributionen anordnas, å ena sidan efter rationella och affärsmässiga principer och till låga kostnader, samt å andra sidan på ett för konsumenterna bekvämt och i övrigt tillfredsställande sätt.

Rörande innebörden av de föreslagna direktiven anför utredningsmannen, att det synes vara mera förenligt med nutida betraktelsesätt att — i motsats till nuvarande avfattning av 4 § monopollagen — skjuta i förgrunden monopolbolagets intresse av största möjliga avsättning och konsumenternas intresse av god tillgång till tobaksvaror och betrakta upprätthållandet av en specialtobakshandel av god standard som ett medel att främja avsättningen och distributionsekonomin samt konsumenternas intresse av bekväm tillgång till tobaksvaror i god sortering och god kondition. Med hänvisning på de föreslagna riktlinjerna och där uttalade syften anför utredningsmannen vidare.

Det skulle emellertid förutsättas, att såsom ett viktigt medel att uppnå dessa syften skulle ingå upprätthållandet av en väl kvalificerad kår av specialtobakshandlare. Inom ramen för dessa riktlinjer kan även i viss utsträckning rymmas ett fortsättande av de hittillsvarande åtgärderna för att, där så är påkallat, utglesa det befintliga beståndet av specialtobakshandlare genom utflyttning till nybebyggda områden eller eventuellt genom inlösen. Det måste nämligen på längre sikt vara till fördel för distributionen att de existerande försäljningsställen, vilka i och för sig fyller de anspråk som bör ställas, beredes tillfredsställande villkor ur ekonomisk synpunkt och en viss trygghet. Utflyttningen bör emellertid icke i allo ske efter de linjer, som hittills tillämpats, utan bör mera fritt anknyta sig till de allmänna riktlinjer för nyetableringskontrollen, som ovan uppdragits.

En nyetableringskontroll efter angivna riktlinjer torde i övrigt icke i någon högre grad avvika från den, som för närvarande tillämpas i praktiken. Den skulle emellertid innefatta större möjligheter att pröva nya distributionsformer och tillvarataga, vad som däri kan vara av värde. Särskilt i helt nya stadsdelar eller bostadsområden och vid genomgripande omdaningar av centrala stadsdelar bör förutsättningslöst prövas, vilka distributionsformer som kan anses bäst tillgodose de här ovan angivna syftena.

Såsom i den tidigare redogörelsen för den gällande regleringen anmärkts, bör tobaksnämnden enligt sin instruktion vid prövning av ansökan om inköpsrätt hos monopolbolaget taga hänsyn till huruvida sökanden är en person med kännedom om tobakshandeln eller med annan affärskunskap. Under hänvisning till de allmänna erinringar, som under förarbetena till 1953 års lagstiftning mot konkurrensbegränsning riktats mot en sådan

prövning av den personliga kompetensen, föreslår utredningsmannen att bestämmelsen härom utgår.

Vidare innebär denna alternativa utformning av tobakshandelsregleringen att övervakningen av goodwillersättningarna vid affärsöverlåtelser upphör.

Med undantag för automatförsäljningen föreslår utredningsmannen icke någon förändring i den gällande regleringen av fritidshandeln med tobaksvaror.

Beträffande automatförsäljningen innebär alternativ II en ändring av direktiven för monopolbolagets tillståndsgivning därhän att — om icke undantagsvis särskilda skäl föranleder till annat — varje av monopolbolaget för försäljning till avhämtning antagen återförsäljare, oavsett vilken kategori han tillhör, skall få rätt att själv avgöra, om han vill sälja tobaksvarorna genom en i anslutning till försäljningsstället uppsatt automat. Utredningsmannen framhåller, att det varken med hänsyn till specialtobakshandelns nuvarande ekonomiska läge eller enligt de här föreslagna linjerna för den fortsatta nyetableringskontrollen kan anses motiverat att behålla specialtobakshandelns privilegium i fråga om automathandeln.

Beträffande ikraftträdandet av en lagstiftning enligt alternativ II innebär utredningsmannens förslag att tiden härför bestämmes till årsskiftet efter det att författningsändringarna antagits av riksdagen.

Utredningsmannen har vid sitt slutliga ståndpunktstagande i frågan om nyetableringskontroll ansett sig med viss tvekan böra förorda ett bibehållande av den nuvarande kontrollen efter de i viss mån ändrade riktlinjer, som ett genomförande av alternativ II skulle innebära. Beträffande den närmare motiveringen till utredningsmannens ställningstagande må hänvisas till den redovisning härav som skett i propositionen (s. 38—51).

Departementschefen

Föredragande departementschefen, statsrådet Sträng, har vid remissen av de vid propositionen fogade båda lagförslagen till lagrådet anfört följande.

»Den reglering av handeln med tobaksvaror som infördes genom 1943 års monopollagstiftning tillkom av i huvudsak rent sociala skäl. Statsmakternas ingripanden till förmån för tobakshandlarna skall ses mot bakgrunden av den utveckling, som tobakshandelsbranschen uppvisade under 1930-talet och början av 1940-talet, och vilken kännetecknades av ett växande antal tobaksaffärer med i stor utsträckning synnerligen låg varuomsättning. De bekymmersamma förhållanden, under vilka många tobakshandlare då utövade sin näring, ansågs nödvändiggöra en sanering av detaljhandeln, varigenom i första hand tillväxten av nya försäljningsställen begränsades. Detta fann man böra ske främst genom en nyetableringskontroll utövad av monopolbolaget i samråd med ett särskilt organ, statens tobaksnämnd. Monopolbolaget ålades genom en uttrycklig bestämmelse i monopollagen att anordna

sin varudistribution på sådant sätt, att försäljningsställets antal anpassades med hänsyn till möjligheten för tobakshandlarna att uppnå en rimlig omsättning, i den mån detta kunde ske utan åsidosättande av konsumenternas och monopolbolagets intressen. För att syftet med 1943 års regleringslagstiftning icke skulle äventyras medgavs monopolbolaget även rätt att öva kontroll över den etablering, som oberoende av inköpsrätt hos bolaget grundades på inköp av varor i andra hand från sådana återförsäljare, som antagits av bolaget och följaktligen ägde att därifrån köpa tobaksvaror mot rabatt. För den händelse en tobakshandel etablerades oaktat monopolbolaget vägrat affärens innehavare inköpsrätt, borde lämpligen den återförsäljare, som befundes genom andrahandsförsäljning förse den nya affären med varor, tillhållas att upphöra därmed vid äventyr att eljest icke få kvarstå som återförsäljare åt bolaget. Man räknade med att blotta vetskapen om en sådan risk skulle verka återhållande för den, som kunde tänkas överväga att på angivet sätt motverka de då aktuella strävandena inom tobakshandeln.

Tobakens särställning i butikstängningslagen uppbäres av i det väsentligaste samma motiv som regleringen i övrigt av detaljhandeln med tobaksvaror.

Den tid, som förflutit sedan regleringen infördes, har såsom framgår av den nu föreliggande utredningen avsevärt ändrat de förutsättningar, under vilka regleringen av detaljhandeln med tobaksvaror en gång tillkom. Under denna tid har även insikten om betydelsen av fri konkurrens för näringslivets sunda utveckling kommit att på ett annat sätt prägla statsmaktens syn på det ekonomiska livet. Jag tänker här främst på 1953 års lagstiftning mot konkurrensbegränsning inom näringslivet. Det är enligt min mening ofrånkomligt, att man i det förändrade läge, som inträtt sedan tobakshandelsregleringen infördes, från grunden omprövar skälen för ett bibehållande av regleringen i nuvarande eller eventuellt förändrad utformning. En sådan omprövning är även betingad av den kritik, som också på andra grunder kommit att riktas mot regleringen.

Genom det föreliggande betänkandet har två alternativ till lösningar framlagts. Det ena, alternativ I, innebär att den offentliga nyetableringskontrollen slopas. Enligt den andra lösningen, alternativ II, skulle nyetableringskontrollen kvarstå i visst modifierat skick. Utredningsmannen har för egen del ansett sig med viss tvekan böra förorda det senare alternativet.

Av de till utredningen knutna experterna har emellertid flertalet uttalat sig för den friare ordningen medan företrädaren för tobakshandlarna, köpmannaförbundets representant och ordföranden i tobaksnämnden förordat en bibehållen nyetableringskontroll i huvudsak enligt alternativ II.

Vid remissbehandlingen har såsom framgår av vad jag tidigare anfört det övervägande antalet remissinstanser uttalat sig för att den offentliga nyetableringskontrollen slopas.

Liksom flertalet av de hörda myndigheterna anser jag, att såsom en utgångspunkt vid bedömningen av frågan om regleringens fortbestånd bör

tjäna den principiella ställning, som statsmakterna intagit genom 1953 års lagstiftning mot konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet. Den lagstiftning, vilken i vissa avseenden skärpts genom beslut av 1956 års vårriksdag, har visserligen icke sin tillämpning å sådana konkurrensbegränsningar som upprätthålles genom offentlig reglering. Det är å andra sidan självfallet, att staten icke bör medverka till att inom en näringsgren upprätthålla en konkurrensbegränsning, som ej från samhällelig synpunkt framstår såsom nödvändig. Så långt det är möjligt bör staten på alla områden verka för en fri konkurrens inom näringslivet och därmed bana väg för nyttiga rationaliseringar. En sådan offentlig konkurrensbegränsning som nyetableringskontrollen inom tobakshandeln bör därför bibehållas endast om vägande skäl därför kan anföras.

Av det tidigare sagda framgår, att betingelserna för tobakshandeln numera är helt annorlunda än vid tiden för nyetableringskontrollens införande. Här skall endast erinras om några huvuddrag i utvecklingen. Tobakskonsumtionen har såväl värde- som viktmässigt ökat betydligt. Samtidigt har antalet specialtobakshandlare icke undergått några större förändringar utan uppgår fortfarande till i runt tal 3 000. Specialtobakshandlarnas andel i monopolbolagets försäljning har sedan 1943 minskat något och utgjorde 1954 drygt 37 procent. Däremot har kioskernas andel i omsättningen ökat kraftigt under nämnda period och dessa svarade sistnämnda år för nära en fjärdedel av monopolbolagets hela försäljning. — För lönsamheten inom tobakshandeln har åren efter 1943 inneburit en högst avsevärd förändring till det bättre. Den totala omsättningen per tobaksaffär har ökat från i genomsnitt 60 600 kronor år 1943 till i medeltal 149 500 kronor år 1953. De kraftigt höjda omsättningssiffrorna avspeglar sig i en betydande inkomstförbättring för tobakshandlarna. Under den nyssnämnda tioårsperioden har nettoinkomsten per tobaksaffär — varmed här förstås ersättning till butiksinnehavaren själv för eget arbete och insatt kapital jämte ersättning till oavlönade familjemedlemmar — realiter fördubblats. Tages ej hänsyn till den under tiden inträffade stegringen av levnadskostnaderna har nettointkomsten ökat med 175 procent, d. v. s. från en medelinkomst per affär om ungefär 4 700 kronor år 1943 till en nettointkomst år 1953 om genomsnittligt 12 950 kronor. Det är att märka att återförsäljarrabatten under dessa tio år sänkts från i genomsnitt 10,6 procent till 8,5 procent. Å andra sidan har inkomsten av annat än tobaksvaror, särskilt tipsprovisionen, ökat kraftigt.

Grunden till tobakshandelns allmänt förbättrade läge kan i första rummet föras tillbaka på konjunkturförändringarna, som skett efter kriget. Den ökade konsumtionen, inte bara av tobaksvaror utan även vad gäller annat som lämpligen kan tillhandahållas i tobaksaffärerna, har möjliggjort avsevärt ökad omsättning. Samtidigt har — vid sidan om den offentliga regleringen — högkonjunkturen med dess fulla sysselsättning och knapphet på arbetskraft varit ägnad att verka återhållande på etableringen av nya tobaksaffärer. I samma riktning har den rådande bristen på lämpliga butikslokaler verkat. Den konjunkturmässigt betingade begränsningen i nyetableringen

skulle med nu rådande förhållanden komma att bestå även om den offentliga kontrollen avskaffades. Trots det allmänt förbättrade inkomstläget för tobakshandlarna finns för visso fortfarande exempel på affärer, som saknar verklig ekonomisk bärkraft. I nuvarande konjunkturläge med dess stora efterfrågan på arbetskraft har dock skälen för att genom en särskild reglering av detaljhandeln slå vakt om de mindre lönande tobaksaffärerna minskat i hög grad. Det behov från tobakshandlarnas sida av skydd mot konkurrens, som en gång motiverade införandet av den offentliga nyetableringskontrollen, kan på grund av det förut anförda enligt min mening i nuvarande läge inte åberopas såsom tillräckligt skäl för att upprätthålla regleringen.

En anledning att bibehålla nyetableringskontrollen skulle vara om man kunde göra sannolikt att regleringen innebar påtagbara fördelar för konsumenterna. Här syftar jag närmast på den diskussion, som förts angående kontrollens inverkan på kostnaderna för distributionen av tobaksvaror och kontrollens betydelse för prissättningen av dessa varor. Under den tid nyetableringskontrollen tillämpats har, såsom framhållits från flera håll, distributionskostnaderna nedbringats betydligt. Ett upphörande av kontrollen kommer även med all sannolikhet att medföra att antalet försäljningsställen, där tobaksvaror tillhandahålles, utökas betydligt. Emellertid behöver detta ingalunda medföra att distributionen fördyras. Såsom bl. a. kommerskollegium anført kan antagas, att åtskilliga detaljhandlare som efter ett upphävande av nyetableringssparren vill upptaga tobaksförsäljning som ett kompletterande inslag i sin rörelse, kan göra detta utan någon nämnvärd ökning av de fasta kostnaderna i rörelsen. För monopolbolagets del kan en ansvällning av kundkretsen tendera till en ökning av distributionskostnaderna. En sådan utveckling kan dock förhindras genom skilda åtgärder i syfte att efter rationella principer begränsa bolagets direktförsäljning. Sådana begränsningsåtgärder får givetvis icke taga formen av diskriminering av viss eller vissa kategorier köpare. Det är emellertid rimligt, att monopolbolaget kräver att varje kund betalar de kostnader av exempelvis expeditionell natur, som är förenade med den önskade leveransen av varor. Detta kan tänkas ske genom ett system med särskilda expeditionsavgifter, genom kvantitetsrabatter eller på liknande sätt.

På grund av det anförda vill jag ansluta mig till den av kommerskollegium och näringsfrihetsrådet m. fl. uttalade uppfattningen, att ett bibehållande av nyetableringskontrollen icke låter sig motiveras av en önskan att begränsa distributionskostnaderna.

Såsom framgår av utredningsmannens betänkande och även belyses i flera av remissyttrandena har nyetableringskontrollen medfört en viss fastlåsning i en gång givna distributionsformer. Under de senaste åren har tobakskonsumtionen alltmer inriktats på den ur distributionssynpunkt enklaste varan, förpackade cigarretter. Samtidigt har distributionsutvecklingen på andra områden frambringat nya butikstyper, affärer med självbetjäning. Från konsumentens synpunkt vore det naturligt att dessa självbetjäningsbutiker även tillhandahölle cigarretter av standardmärken, men hittills har nyetablerings-

kontrollen ofta lagt hinder i vägen för en sådan utveckling. Särskilt i nybyggda områden har dessa verkningar av nyetableringskontrollen kunnat inkräkta på allmänhetens intresse av bekväm tillgång på tobaksvaror.

Från tobakshandlarehåll har understrukits nyetableringskontrollens betydelse för att kunna upprätthålla en kår av kunniga och intresserade specialtobakshandlare. För såväl monopolbolaget som allmänheten är det viktigt att distributionen av tobaksvaror även sker genom detaljister, vilkas försäljning är särskilt inriktad på tobaksvaror i rikhaltigt sortiment. Det är naturligt att en sådan återförsäljargrupp med viktiga funktioner i distributionen särskilt stimuleras. Härför är emellertid nyetableringskontrollen ingalunda oundgänglig. Uppmuntran och stöd åt denna yrkeskår kan lämnas inom ramen för en framtida rationell försäljningspolitik från monopolbolagets sida. Det kan erinras om att specialaffärer redan nu stimuleras genom en alltmer utvidgad konsulentverksamhet och annan mera direkt kundservice.

Av vad jag här anfört följer att jag finner tiden mogen för att avveckla den nuvarande nyetableringskontrollen. En sådan avveckling kan tänkas ske på olika sätt. En möjlighet är att i principiell överensstämmelse med det av utredningsmannen förordade förslaget modifiera nyetableringssparren och ge kontrollen en mindre skråbetonad inriktning. En sådan förändring av regleringen skulle kunna på längre sikt ses såsom en övergångsform till en friare ordning. Det är dock tydligt, att en sådan anordning icke avlägsnar de betänkligheter av principiell och praktisk natur som nu kan riktas mot den bestående nyetableringskontrollen. En reform på området bör därför enligt min mening i stället taga sikte på att helt avskaffa denna kontroll. Detta innebär, att den nuvarande inlösningen och utflyttningen av icke bärkraftiga tobaksaffärer icke längre skall förekomma. Likaså bortfaller givetvis kontrollen över andrahandsförsäljningen liksom även övervakningen av de ekonomiska villkoren vid överlåtelser av tobaksaffärer. I konsekvens härmed bör i butikstängningslagen undanröjas de hinder i den fria tobakshandeln som kan betraktas såsom ett led i den nuvarande offentliga konkurrensbegränsningen.

Tobakshandelns särställning i butikstängningslagen kan, såsom jag förut redogjort för, sägas ta sig uttryck i tre skilda hänseenden. Tobaksvarorna har sålunda lämnats utanför den grupp varor, som brukar sammanfattas under benämningen kiosksortimentet och vilka i allmänhet får säljas utom vanlig affärstid. För tillstånd att sälja tobaksvaror under utsträckt tid fordras speciella skäl, nämligen att försäljningen skall äga rum från en trafikiosk eller i samband med nöjeställning, idrottstävling m. m. Vidare innebär butikstängningslagens bestämmelser, att försäljning av tobak på näringsställen under utsträckt tid kan utan vidare ske till serverade gäster medan försäljning av sådana varor icke utan tillstånd får äga rum till avhämtning eller försändning. Slutligen innefattar butikstängningslagen den särbestämmelsen beträffande automathandeln att försäljning av tobaksvaror från automat endast får ske efter tillstånd av monopolbolaget.

Vad först beträffar frågan huruvida tobaksvaror bör inräknas bland de varuslag som skall ingå i det s. k. kiosksortimentet, torde tobakens nuvarande undantagsställning vara helt betingad av de särskilda konkurrenshänsyn, vilka uppbär nyetableringskontrollen i stort. Det kan därför enligt min mening icke gärna ifrågakomma att bibehålla restriktiviteten på denna punkt därest nyetableringskontrollen eljest upphäves. Härtill kommer, att just begränsningen i rätten att sälja tobaksvaror under utsträckt tid för konsumenterna torde ha framstått såsom särskilt obekvämt. För länsstyrelserna har ärendena om tillstånd till tobaksförsäljning efter vanlig affärstid varit arbetskrävande och besvärliga. Butikstängningslagen har i detta avseende även visat sig kunna medföra mindre tilltalande konsekvenser när det gäller detaljhandelns struktur, såsom att bland flera kiosker i ett samhälle trafik kiosken utan sakligt vägande skäl får monopol på försäljning av tobaksvaror. Utvidgas kiosksortimentet att i enlighet med det anförda omfatta även tobaksvaror, bör emellertid tillses att tobakshandeln givas möjligheter att konkurrera med kioskhandeln även under utsträckt tid. Detta förutsätter, att kiosksortimentet upptager också de varuslag, som vid sidan om tobak allmänt saluföres i de typiska tobaksaffärerna.

Reformeringen av butikstängningslagens bestämmelser rörande tobakshandeln bör även medföra att det nuvarande förbudet mot tobaksförsäljning från serveringsställen till avhämtning upphäves. Även från remisshall, där man eljest förordat ett bibehållande av nyetableringskontrollen, har framhållits hur förbudet skapar irritation hos allmänheten och att överträdelser i icke ringa utsträckning förekommer. Möjliggöres i större utsträckning än nu kioskförsäljning av tobaksvaror och släppes automathandeln fri, såsom jag i det följande ämnar förorda, skulle ett fortsatt försäljningsförbud för näringsställen te sig helt meningslöst.

Ett friare system för tobakshandeln utan nyetableringskontroll bör innebära full frihet för var och en, som handlar med tobaksvaror, att bedriva sådan försäljning från automat. Något fortsatt gynnande i detta hänseende av en viss grupp detaljister bör alltså icke komma i fråga. För automatförsäljning av tobaksvaror bör därför icke heller såsom nu är fallet krävas tillstånd av monopolbolaget.

På grund av det anförda vill jag förorda, att den offentliga nyetableringskontrollen inom tobakshandeln i sin helhet upphäves och att i överensstämmelse härmed butikstängningslagens reglering av tobaksförsäljning jämkas såsom jag tidigare nämnt. Distributionen av tobaksvaror bör i fortsättningen ske efter rationella och affärsrättliga principer och vara grundad på fria konkurrensförhållanden i detaljhandelsledet. Därmed skapas en viktig förutsättning för att konsumenternas intresse av en bekväm och tillfredsställande tillgång på tobaksvaror skall på bästa sätt tillgodoses.

Såsom framgår av vad jag tidigare anført finns enligt min mening icke någon anledning att räkna med att ett borttagande av nyetableringskontrollen skall medföra något återgående till de svåra förhållanden, som en gång föranledde regleringens införande. Den nuvarande s. k. specialtobakshan-

deln erbjuder ett rikt specialiserat sortiment av tobaksvaror, som ej kan beräknas komma att saluföras i kiosker och övriga butiker. Därutöver tillhandahålles i specialtobaksaffärerna även andra varor än tobaksvaror och utvecklingen mot mindre sträng marknadsuppdelning skapar goda förutsättningar för handeln att utvecklas vidare trots ett mera utsatt konkurrensläge vad gäller tobaksvaror. Detta får emellertid icke undanskymma de svårigheter, som ett plötsligt upphävande av det nuvarande konkurrensskyddet skulle kunna komma att medföra för vissa tobakshandlare. I möjligaste mån bör specialtobakshandeln givas tid att anpassa sig efter de nya förhållandena, exempelvis genom utvidgning av varusortimentet. Monopolbolaget har i sitt remissyttrande föreslagit en övergångstid av högst fem år, under vilken en modifierad reglering av detaljhandeln enligt utredningsmannens alternativ II skulle tillämpas. Det synes mig emellertid tveksamt huruvida några reella fördelar står att vinna genom att under en begränsad övergångstid tillämpa nya principer för detaljhandelsregleringen, om vilkas faktiska verkningar man saknar erfarenhet. Med en övergångsvis tillämpad särskild reglering följer givetvis ökat administrativt arbete. I detta sammanhang är att märka att den ifrågasatta ordningen förutsätter, att monopolbolaget under en ganska lång övergångstid skulle liksom nu övervaka att partiförsäljning av tobaksvaror i andra hand icke sker till affärsinnehavare som saknar inköpsrätt hos bolaget. Enligt min mening är det emellertid knappast sannolikt, att någon respekt i längden kan vinnas för förbudet mot andrahandsförsäljningen i ett läge där det står klart att tobakshandeln kommer att helt frisläppas. I stället synes vara att föredraga, att tobakshandlarna medan det nuvarande konkurrensskyddet ännu helt består får en väl tillmätt förberedelsestid och att därefter regleringen av tobakshandeln till alla delar upphäves. Specialtobakshandelns intresse av att under relativt lugna förhållanden få planera inför det ändrade konkurrensläget torde tillgodoses där- est detaljhandelsregleringen tillämpas även under år 1958 och att handeln följaktligen frisläppes först från och med den 1 januari 1959.

Den rationalisering av distributionen, vartill man ytterst syftar vid ett upphävande av tobakshandelsregleringen, innebär givetvis ekonomiska påfrestningar för de näringsidkare, vilka drages med oproportionerligt stora omkostnader eller eljest har mindre goda förutsättningar att hävda sig i konkurrens med andra. Även om det generellt beträffande tobakshandelns lönsamhet kan sägas, att denna icke längre är avhängig av det konkurrensskydd, som nyetableringskontrollen erbjuder, måste tas i betraktande att i undantagsfall en tobaksaffär kunnat existera endast på grund av att konkurrerande försäljning till följd av nyetableringskontrollen saknats. För innehavaren av en sådan ekonomiskt svag rörelse skulle en övergång till fria konkurrensförhållanden kunna innebära sådant avbräck att han tvingades nedläggas rörelsen. Såsom jag i ett följande avsnitt avser att närmare utveckla, finner jag det ganska rimligt, att man vid en avveckling av nyetableringskontrollen beaktar dess ursprungliga karaktär av social skyddsåtgärd och öppnar en möjlighet för tobakshandlare, vilkas rörelse under de nya för-

hållandena icke kan drivas lönande, att i särskilt ömmande fall erhålla ekonomiskt bistånd. Jag vill därför förorda, att man med sikte på dessa övergångssvårigheter inom tobakshandelsbranschen skapar ett ersättningsförfarande, som tillgodoser nyssnämnda synpunkter.»

Lagrådet

Lagrådet har i lagstiftningsfrågan gjort följande allmänna uttalande.

»Lagrådet anser sig icke ha anledning att gå närmare in på frågan om ändamålsenligheten av den föreslagna nya ordningen men vill framhålla, att betydelsen av att tobakshandeln ordnas på ena eller andra sättet icke blivit belyst ur hälsovårdssynpunkt. Om ett ingripande mot tobaksmisshandeln bland ungdom eller mot försäljning av olämpliga varuslag skulle finnas önskvärt, synes den nuvarande organisationen kunna erbjuda ett gynnsammare utgångsläge.»

Departementschefen

I samband med beslutet om proposition till riksdagen anförde *föredragande departementschefen*, med hänсыftning på lagrådets nämnda uttalande, följande.

»I anledning av lagrådets yttrande på denna punkt vill jag understryka, att detaljhandelsregleringen beträffande tobaksvaror helt förestavats av de ekonomiska hänsynen till specialtobakshandlarna och att den nuvarande lagstiftningen på detta område enligt min mening icke kan utnyttjas för sådana ingripanden som lagrådet synes åsyfta. Icke heller kan den gällande ordningen sägas inrymma speciella förutsättningar för att begränsa tobaksbruket bland ungdom. Detta belyses kanske bäst av att distributionen av tobaksvaror redan nu sker genom cirka 33 000 försäljningsställen. Härtill kommer ett växande antal tobaksautomater. De problem som berörts i lagrådets utlåtande bör därför bedömas för sig och icke sammankopplas med den nu aktuella frågan huruvida de gällande konkurrensbindningarna inom tobakshandeln skall bestå eller icke.»

Motionerna

I *motionerna I: 393* och *II: 491* hemställes att riksdagen med ändring av det genom propositionen framlagda förslaget måtte besluta »att tobaksvaror icke må upptagas bland kioskvärorna, att nuvarande restriktioner för försäljning från tobaksautomat fortfarande må gälla samt att näringsställen icke må äga rätt att sälja tobaksvaror till andra än serverade gäster».

I *motionerna I: 395* och *II: 492* framhäves hälsovårdssynpunkter och hemställes att riksdagen måtte

1) »besluta antaga det i propositionen såsom alternativ II betecknade förslaget till nyordning av tobakshandelns organisation med de undantagen,

att i 4 § monopollagen en föreskrift intages om att försäljningsstäl- lens antal anpassas så, att minsta möjliga skada för folkhälsan åstadkommes, att nuvarande bestämmelser rörande tobaksförsäljningen i automater bibehål- les samt att förbud mot styckeförsäljning av cigaretter införes i monopol- lagstiftningen»; samt

2) »i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att åtgärder snarast vidtas för begränsning av tobaksbruket och att förslag om eventuellt erforderliga an- slag för detta ändamål förelägges riksdagen».

Härjämte anhåller motionärerna att utskottet måtte utarbeta den författ- ningstext, som erfordras vid bifall till de i motionerna framlagda försla- gen.

I motionen II: 497 hemställes, att riksdagen måtte

1) antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror med följande ändringar, nämligen:

att 4 § erhåller följande lydelse. »Monopolets utövare tillhandahåller på lämpligt sätt åt enskilda återförsäljare såväl inom riket tillverkade som ock importerade tobaksvaror. Därvid skall monolets utövare i samråd med den nämnd, varom förmåles i 5 kap., söka anpassa försäljningsstäl- lens antal och beskaffenhet med hänsyn till att distributionen anordnas, å ena si- dan, efter rationella och affärsmässiga principer och till låga kostnader samt, å andra sidan, på ett för konsumenterna bekvämt och i övrigt till- fredsställande sätt.»

samt att lagen skall träda i kraft den 1 januari 1961 i stället för den 1 januari 1959;

2) avslå propositionens förslag till lag angående ändring i butikstäng- ningslagen.

Utskottet

Den genom 1943 års monopollagstiftning genomförda regleringen av de- taljhandeln med tobaksvaror syftade i första hand till att genom en offent- lig kontroll över nyetableringen inom branschen begränsa antalet tobaks- affärer. Därmed avsågs att förbättra omsättningen av tobaksvaror per to- baksaffär och sålunda skapa bättre ekonomiska villkor för specialtobaks- handeln.

De förhållanden under vilka nyetableringskontrollen tillkom har, såsom belysts i propositionen, avsevärt förändrats under den tid regleringen varit i tillämpning. Den offentliga begränsning i konkurrensen inom tobaks- handeln, som nyetableringskontrollen utgör, måste också bedömas med be- aktande av statsmakternas strävanden att avlägsna konkurrenshämmande bindningar inom näringslivet. Det ändrade konjunkturläget liksom den starka kritik som från näringsfrihetssynpunkter kommit att riktas mot regleringen måste enligt utskottets mening medföra en omprövning av de motiv som hittills uppburit denna. Härvidlag torde såsom en naturlig följd

av den principiella ställning, som statsmakterna intagit genom 1953 års lagstiftning mot konkurrensbegränsning inom näringslivet, gälla att nyetableringskontrollen inom tobakshandeln bör bibehållas endast om vägande skäl därför kan påvisas.

Vid granskningen av tänkbara skäl för att bibehålla nyetableringskontrollen redovisar departementschefen först sin syn på tobakshandelns ekonomiska läge och drar slutsatsen att det behov från tobakshandlarnas sida av skydd mot konkurrens, som en gång motiverade införandet av kontrollen, i nuvarande läge icke kan åberopas som tillräckligt skäl för att upprätthålla regleringen. I motionen II: 497 uttryckes allvarlig oro för tobakshandlarnas framtida försörjningsmöjligheter därest nyetableringskontrollen slopas och anföres, att kåren av specialtobakshandlare genom en sådan åtgärd återigen skulle komma i ett nödläge. Det av tobakshandelsutredningen redovisade materialet rörande specialtobakshandelns ekonomiska villkor under efterkrigstiden torde emellertid visa, att näringsens lönsamhet i stort icke kan anses vara beroende av det konkurrensskydd regleringen erbjuder. De sociala hänsyn till tobakshandlarna som vid 1943 års lagstiftning var avgörande synes enligt utskottets mening i nuvarande läge icke med tillnärmelsevis samma styrka kunna göras gällande. Tobakshandelns intresse av konkurrensskydd utgör därför icke längre något bärande skäl för att vidmakthålla nyetableringskontrollen.

Icke heller synes intresset av att distributionskostnaderna i möjligaste mån hålles nere kunna med fog åberopas för att bibehålla den nuvarande spärren mot nyetablering. För konsumenternas del torde påtagliga förbättringar vara att vänta om kontrollen häves.

Från konsumentsynpunkt torde anledning finnas att understryka betydelsen av att det även vid en fri tobakshandel finns specialaffärer, där försäljningen är särskilt inriktad på ett rikhaltigt sortiment av tobaksvaror. Även för monopolbolagets del är givetvis förekomsten av sådana specialaffärer av synnerligt värde. Såsom departementschefen anfört är emellertid nyetableringskontrollen ingalunda något oundgängligt medel för att skapa de nödvändiga förutsättningarna för den yrkeskår som det här gäller.

I diskussionen rörande nyetableringskontrollen har sedan tobakshandelsutredningen avlämnade sitt betänkande införts en ny synpunkt, nämligen tanken att den nuvarande regleringen erbjöde bättre möjligheter när det gäller att motverka tobaksmissbruk — särskilt bland ungdom — än en fri tobakshandel. Denna syn på frågan har antytts av lagrådet och utvecklats närmare i motionerna I: 395 och II: 492. Motionärerna erinrar om det samband mellan tobaksbruk och cancer, som forskningen ansett sig kunna påvisa, och hemställer att i monopollagen skall intagas föreskrift om att antalet försäljningsställen i fortsättningen skall anpassas så, att minsta möjliga skada för folkhälsan åstadkommes. Hälsovårdssynpunkterna framhålls även i motionen II: 497 till stöd för fortsatt nyetableringskontroll och återkommer i delvis annat sammanhang i motionerna I: 393 och II: 491.

Tobaksrökningens skadliga verkningar påkallar otvivelaktigt skärpt upp-

märksamhet från samhällets sida. Särskilt är ett tilltagande tobaksbruk i yngre åldrar ägnat att inge oro. Tobaksvanorna hos det uppväxande släktet bör emellertid vara ett område där intensifierad upplysning och propaganda kan beräknas ha god verkan. Det måste å andra sidan framhållas, att den nuvarande nyetableringskontrollen i intet avseende låter sig utnyttjas för att genomföra en av hälsovårdssynpunkter betingad begränsning av konsumtionen. Den nuvarande regleringen kan tvärtom, genom sitt syfte att verka för en höjning av tobakshandlarnas omsättning, sägas vara grundad på i princip fria avsättningsmöjligheter. En restriktiv ordning av den karaktär, som åsyftas i motionerna I: 395 och II: 492, torde förutsätta en lagstiftning av helt annan typ än den som 1943 års monopollag representerar. Såsom departementschefen framhållit i anledning av lagrådets uttalande kan icke heller den gällande ordningen anses inrymma speciella förutsättningar för att begränsa tobaksbruket bland ungdom.

På grund av det nu anförda ansluter sig utskottet till departementschefens mening att nyetableringskontrollen bör helt avvecklas. Beträffande de anförda hälsovårdssynpunkterna må tilläggas, att — såsom erinrats i motionerna I: 395 och II: 492 — Kungl. Maj:t redan i fjol våras i anledning av en framställning från med. dr docenten Börje Ejrup m. fl. uppdragit åt statens medicinska forskningsråd att framlägga utredning och förslag om hur en utökad forskning rörande rökningens biologiska verkningar bör organiseras och om storleken av härför behövligen medel. I nämnda framställning hemställdes även att ett organ skulle skapas för information i tobaksfrågan samt att åtgärder skulle vidtagas för att söka minska tobaksrökningen, särskilt bland ungdomen. I denna del är framställningen föremål för remissbehandling och överväges för närvarande inom medicinalstyrelsen och statens institut för folkhälsan. Utskottet vill understryka betydelsen av att den utvidgade forskning som här åsyftas kommer till stånd och att vunna resultat lägges till grund för åtgärder, som kan finnas påkallade från hälsovårdssynpunkt. Frågan huruvida staten, såsom föreslagits i motionerna I: 395 och II: 492, bör ingripa för att begränsa tobakskonsumtionen synes böra upptagas till närmare prövning först sedan tobakens skadeverkningar blivit ytterligare utforskade.

Vad utskottet hittills anfört har närmast varit att hänföra till den begränsning i rätten att saluföra tobaksvaror som grundas på monopollagens bestämmelser. Tydligt är emellertid, att de skäl som talar för att slopa nyetableringskontrollen vid tobaksförsäljning under vanlig affärstid gör sig gällande även i fråga om de speciella konkurrensbegränsningar, varom stadgats i butikstängningslagen.

De särskilda hänsynen till specialtobakshandeln framträder i butikstängningslagen i tre olika avseenden. Dels har tobaksvarorna icke medtagits bland de varor som i allmänhet får säljas på kvällar och söndagar, det s. k. kiosksortimentet. Dels innefattar butikstängningslagens regler hinder för näringsställen att sälja tobaksvaror till andra än serverade gäster. Slutligen krävs enligt lagen särskilt tillstånd av monopollaget för att försäljning

skall få ske från automatapparat, vilket i praktiken innebär att automat-handeln i stort sett är förbehållen specialtobakshandeln.

Enligt propositionens förslag undanröjes helt tobakshandelns särställning enligt butikstängningslagen. I motionerna I: 393 och II: 491 ävensom i motionen II: 497 yrkas avslag på propositionen såvitt gäller föreslagna ändringar i butikstängningslagen. I förstnämnda båda motioner uttalas farhågor för att reformen i denna del skall medföra ytterligare frestelser till tobaksrökning för ungdomarna i de lägre åldrarna. Motionärerna befarar vidare att den ökning av försäljningsställen och automater, som kan väntas bli följden, kommer att leda till att pojkgång söker skaffa sig tobak genom inbrott. I detta sammanhang anföres även de hälsorisker som följer av tobaksbruk redan i tidig ålder och påpekas att cigarrettrökningen dessutom många gånger är ödeläggande för ungdomarnas ekonomi.

Enligt utskottets mening är det från bl. a. principiella synpunkter av vikt att frågan om fortsatt begränsning av antalet försäljningsställen löses enhetligt för handeln såväl på vanlig affärstid som under kvällar och på söndagar. De skäl departementschefen anfört för att i kiosksortimentet upptaga tobaksvaror synes utskottet bärande. I enlighet med propositionens förslag bör i sortimentet medtagas vissa ytterligare varor för att underlätta för tobakshandeln att hålla öppet efter vanlig affärstid och sålunda i konkurrenshänseende jämställa den med kioskhandeln.

Det nuvarande hindret för exempelvis konditorier och kaféer att jämte bakverk, läskedrycker m. m. saluföra även tobaksvaror har helt varit be-tingat av nyetableringskontrollen. Släppes spärren för såväl handeln under vanlig affärstid som kioskhandeln bör därav följa att tobaksvaror uppräknas bland de artiklar, som näringsställen utan hinder av butikstängningsreglerna får fritt sälja till avhämtning eller försändning.

Även specialtobakshandlarnas privilegierade ställning när det gäller automathandeln har helt förestavats av det ekonomiska hänsynstagandet till denna yrkeskategori. Från en speciell synpunkt kan emellertid automatförsäljningen av tobaksvaror sägas skilja sig från övriga distributionsformer, nämligen därigenom att det här är fråga om ett saluhållande utan den urskillning som beträffande de minderåriga kunderna kan iakttagas vid försäljning över en butiksdisk. En kraftig ansvällning av antalet tobaksautomater skulle följaktligen kunna antagas minska utsikterna att hindra okynnesköp från barns sida, något som kunde anföras till stöd för tanken att framdeles förbehålla automathandeln åt de nuvarande specialtobakshandlarna. Det måste emellertid klargöras, att, om nyetableringskontrollen slopas, butikstängningslagens bestämmelser icke innefattar någon egentlig begränsning av antalet tobaksautomater även om dessa i fortsättningen finge uppsättas endast av vissa tobakshandlare. Efter den ändring av butikstängningsreglerna om automatförsäljning som genomfördes vid fjolårets riksdag står det nämligen affärsmannen fritt att uppsätta automat, icke blott i anslutning till sin butik utan varhelst apparaten kan uppsättas utan att det sker alltför nära en konkurrentbutik. För den som erhållit tillstånd att

uppsätta tobaksautomat skulle följaktligen butikstängningslagen icke lägga hinder i vägen för att försäljningen framdeles skedde genom en omfattande automatrörelse. F. n. tillämpas visserligen — till följd av nyetableringskontrollen — en restriktiv tillståndsgivning i fråga om automatförsäljning i sådana former att i själva verket nya försäljningsställen upprättas, men monopolbolagets möjligheter att framdeles verka för en likartad begränsning av antalet automater torde vara helt betingade av att den mera generella spärren mot nyetablering bibehålles.

Därest man önskar framdeles bibehålla möjlighet att begränsa antalet tobaksautomater synes detta därför få ske genom särskild lagstiftning. Sådan torde icke kunna komma till stånd utan föregående utredning, och utskottet är icke berett att i detta sammanhang taga ställning till de skilda problem, som har samband med en särskild reglering av automathandeln med tobaksvaror. Utskottet vill emellertid framhålla, att det i propositionen framlagda förslaget kan tänkas främja en icke önskvärd utveckling av denna försäljningsform. En helt okontrollerad försäljning i stor skala från ymnigt förekommande automater skulle i betänklig mån kunna motverka strävandena att förhindra att barn och ungdom skaffar sig tobaksvaror. Utskottet förutsätter att utvecklingen av automatförsäljningen sedan liberaliseringen genomförts kommer att följas med uppmärksamhet och med beaktande av de rön som framkommer vid den fortsatta medicinska forskningen rörande tobakens skadeverkningar. Skulle därvid visa sig att automathandeln får en från hälsovårdssynpunkt särskilt ogynnsam omfattning och inriktning torde frågan om åtgärder för begränsning av distributionen i denna form få upptagas till övervägande.

Av det ovan sagda följer, att utskottet biträder förslaget att upphäva nyetableringskontrollen jämte de inskränkningar i tobakshandeln som har sin grund i nuvarande utformning av butikstängningslagen. Beträffande tidpunkten för reformens genomförande har departementschefen förorddat, att den nuvarande regleringen tillämpas t. o. m. utgången av år 1958, och att tobakshandeln följaktligen frisläppes först fr. o. m. den 1 januari 1959. I motionen II: 497 hemställles, att ikraftträdandet uppskjutes ytterligare två år till den 1 januari 1961.

Specialtobakshandeln bör självfallet ges tillräcklig tid att medan nyetableringsspärrarna ännu består förbereda sig inför den förestående omläggningen. För de flesta tobakshandlare torde den i propositionen tillmätta övergångstiden — drygt ett och ett halvt år från riksdagens beslut — få anses tillräcklig. Emellertid kan sådana fall tänkas föreligga, där förberedelserna inför det nya konkurrensläget synes kunna kräva något längre tid. Det må betonas, att övervägandena i frågan om vad som skall anses vara skäligen förberedelsestid ytterst måste falla tillbaka på osäkra bedömanden rörande de svårigheter som inför omställningen kan möta i det enskilda fallet. Vid granskningen av de skilda synpunkter, som här kan anföras, har vägande skäl dock funnits tala för att övergångstiden utsträcker ytterligare ett år, och utskottet förordar därför att detaljhandelsregleringen upphäves först från och med den 1 januari 1960.

V. Prisbindningen

Utredningsmannen

Enligt utredningsmannens förslag slopas det nuvarande *fasta bruttopriset* å tobaksvaror såväl vid genomförande av en ordning överensstämmande med alternativ I som vid ett bibehållande av nyetableringskontrollen enligt alternativ II. Förslaget innebär beträffande prissättningen, att ett av monopolbolaget fastställt priskurantpris fortfarande skall finnas utsatt på varuförpackningarna men att detta pris skall vara ett maximipris, som det står återförsäljarna fritt att underskrida. Det föreslås vidare, att ett högre priskurantpris skall kunna fastställas för styckeförsäljning av cigarrer, cigarr-cigarretter och cigarretter än för försäljning i hel förpackning.

Departementschefen

Föredragande departementschefen har anfört.

»Alltsedan tillverkningen av tobaksvaror inom landet monopoliserades har priserna på dessa varor i detaljhandeln varit bundna. Enligt nu gällande monopollagstiftning åligger det sålunda monopolbolaget att fastställa det pris, som tobaksvara skall betinga vid försäljning till allmänheten. Detta tobaksvarans priskurantpris skall utsättas på varje förpackning, och det är belagt med straff att försälja varan till annat pris. Det fasta bruttopriset på tobaksvaror har motiverats dels med hänvisning till skattesystemet — ett överskridande av priskurantpriset skulle innebära, att staten fick för litet skatt i förhållande till utförsäljningspriset — och dels med hänsyn till tobakshandlarna, som genom ett fastställt minimipris skulle förskonas från osund priskonkurrens.

I likhet med utredningsmannen kan jag icke finna de skäl, som en gång föranledde bestämmelserna om fasta bruttopriser, bärande i nuvarande läge. Vad först gäller den rent skattetekniska sidan av saken föreligger intet hinder mot att beräkna skatten efter annan norm än den gällande, exempelvis i förhållande till ett av monopolbolaget bestämt nettopris eller ett riktpreis. Synpunkten att bruttoprissystemet skulle innebära ett skydd för tobakshandlarna mot osund konkurrens har sin förklaring i de särpräglade förhållanden som rådde vid monoopolets införande men kan i dag icke tillmätas nämnvärd betydelse. Tvärtom står systemet med fasta priser, som ej får underskridas, i direkt strid mot de tankegångar, som ligger bakom 1953 års lagstiftning mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Det kan självfallet icke heller förenas med strävandena att skapa fria konkurrensförhållanden inom detaljhandeln med tobaksvaror. Jag kan alltså helt ansluta mig till de synpunkter som utredningsmannen anfört till stöd för sin mening att monopolbolaget icke bör äga fastställa minimipriser på tobaksvarorna. Utredningsmannen har emellertid icke velat helt släppa den nuvarande prisbindningen utan föreslagit, att monopolbolaget i fortsättningen skall åsätta

varorna detaljhandelspriser, vilka skall tjäna såsom maximipriser och alltså ej får överskridas. Såsom huvudsakligt skäl för denna ståndpunkt anför utredningsmannen, att staten och monopolbolaget genom monopoliseringen har ansvar för att tobaksvarorna tillhandahålles allmänheten till det pris, som med hänsyn till tillverknings- respektive importkostnaden samt skattebestämmelserna kan anses skäligt. Vid remissbehandlingen har meningarna varit mycket delade om lämpligheten av ett system med maximipriser. Såväl kommerskollegium jämte handelskamrarna som priskontrollnämnden och de myndigheter som speciellt har att tillvarataga näringsfrihetsintressen har samtliga bestämt förordnat en helt fri prissättning. I samma riktning har monopolbolaget, åtskilliga länsstyrelser samt enskilda organisationer och företag uttalat sig. För egen del finner jag principiellt starka skäl tala för att prissättningen icke ensidigt bindes. Detaljhandelspriset bör få bero av säljarens prestation, d. v. s. växla alltefter de kostnader säljaren har eller den kundservice han lämnar. Detta innebär icke att staten eller monopolbolaget fransäger sig ansvar för att detaljhandelspriserna på tobaksvaror blir skäliga. Såsom bl. a. kommerskollegium yttrat, kommer de fria konkurrensförhållandena inom tobakshandeln säkerligen att borga för att konsumenterna kan köpa tobaksvaror till skäliga priser. Det kan emellertid i detta sammanhang icke bortses från att allmänheten i vårt land sedan lång tid tillbaka har vant sig vid att kunna lita till fasta priser på tobaksvaror. Ett slopande av varje form av central prissättning skulle med hänsyn till tobaksdistributionens struktur kunna leda till att allmänhetens kunskap om prisförhållandena bleve lidande. Enligt min uppfattning motiverar därför de särskilda förhållanden, som är betingade av monopolsituationen, att monopolbolaget framdeles åsätter här i landet saluförda tobaksvaror riktpriiser att tjäna till ledning vid försäljning till allmänheten. Skattetekniska synpunkter talar även för riktpriissättning. Det är att antaga, att dessa riktpriiser kommer att överskridas endast i undantagsfall när så är motiverat av särskilda distributionskostnader såsom vid försäljning på vissa restauranger etc.

Från statens tobaksnämnd och monopolbolaget har under remissbehandlingen väckts förslag om att i monopollagstiftningen införa förbud mot styckeförsäljning av cigaretter. Remissinstanserna har härvid åberopat hygieniska synpunkter och det extrabesvär för återförsäljarna, som är förenat med styckeförsäljningen. Förbud mot sådan försäljning skulle även vara ägnat att försvåra för minderåriga att anskaffa cigaretter. För egen del kan jag icke finna tillräckliga skäl för ett sådant försäljningsförbud. Såvitt mig är bekant har några mer betydande olägenheter av styckeförsäljningen från hygienisk synpunkt icke förspotts. Det vore för övrigt knappast följderiktigt att från denna synpunkt förbjuda styckeförsäljning av cigaretter men tillåta sådan försäljning av andra rökverk. I den mån försäljningen av cigaretter styckevis orsakar betydande merarbete för återförsäljarna står det dessa fritt att uttaga ett däremot svarande högre pris vid försäljning per styck. Den fria prissättningen hör följaktligen här kunna medföra en na-

turlig minskning av styckeförsäljningen. Det är även att räkna med att åtskilliga återförsäljare icke alls kommer att befatta sig med styckeförsäljning. Den fria handeln med tobaksvaror kan sålunda antagas innebära att möjligheterna för minderåriga att köpa enstaka cigaretter minskas något eller i vart fall icke längre blir lika lockande. Att söka stävja tobaksmissbruk i unga år genom ett generellt förbud mot styckeförsäljning torde dock knappast kunna väntas ge nämnvärt resultat eftersom cigaretter även i småpaket måste bedömas vara en mycket lättåtkomlig vara. Även om vissa fördelar kan vara att vinna med det föreslagna förbudet är jag sålunda för närvarande icke beredd att förorda en sådan åtgärd som att särskilt kriminalisera cigarettförsäljning styckewis. Jag vill i detta sammanhang erinra om att en förutsättning för att cigaretter skall få säljas styckewis är att å varje cigarett finnes anbragt kontrollstämpel. Sådan kontrollstämpling kan betraktas såsom en serviceåtgärd från monopolbolagets sida i syfte att möjliggöra köp av enstaka cigaretter. Skulle bolaget exempelvis finna att styckeförsäljningen hindrar en från allmän synpunkt önskvärd rationalisering av distributionen synes något hinder icke föreligga mot att efter hand inskränka kontrollstämplingen till hela förpackningar.»

Beträffande t o b a k s v a r u i m p o r t e n tillägger departementschefen bl. a. följande.

»Den fria prisbildningen bör omfatta såväl de varor som monopolbolaget tillhandahåller som dem, vilka införes till landet genom enskilda importörer. Icke heller bör någon skillnad göras mellan dessa olika kategorier varor när det gäller riktprissättningen. Monopolbolaget bör sålunda åläggas att bestämma riktpriser även å varor, som importeras enskilt av återförsäljare. Sådant riktpris skall beräknas efter samma grunder som monopolbolaget självt tillämpar vid bestämmande av riktpriser för den egna importen. Detta kommer att i det väsentliga innebära att riktpriset fastställles efter samma normer, som nu gäller priskurantpriset. Riktpriset kommer alltså i stort sett att utgöra summan av varans inköpspris, kostnaden för dess införande till riket, den å varan belöpande skatten samt ett belopp motsvarande normal vinstmarginal vid återförsäljning av liknande vara av monopolbolagets egen import eller tillverkning. I riktpriset bör, i överensstämmelse med utredningsmannens förslag, i förekommande fall även inräknas sådana lagrings- och transportkostnader som normalt icke skall täckas av vad som motsvarar den vanliga vinstmarginalen vid försäljning av monolets egna varor. Den nu föreslagna ordningen innebär, att de enskilt importerade tobaksvarorna även i beskattningshänseende behandlas lika med de av monopolbolaget tillverkade eller importerade, d. v. s. att skatten beräknas i förhållande till bl. a. riktpriset.»

Utskottet

Propositionens förslag innebär, att den nuvarande bruttoprisbindningen upphör och ersättes med ett riktprissystem. Enligt den föreslagna ordningen

skall monopolbolaget sålunda åsätta varje varuförpackning riktpolis, d. v. s. ett av bolaget rekommenderat pris, avsett att utan bindande verkan tjäna till ledning vid försäljning av tobaksvaran till allmänheten.

Den nuvarande regleringen med fasta priser, som icke får frångås i detaljhandeln, står principiellt i strid mot det förbud mot fasta bruttopriser som 1953 års lagstiftning mot konkurrensbegränsning upptager. Samtidigt kan det nuvarande prissystemet icke längre anses motsvara något verkligt behov. Varken skattetekniska skäl eller synpunkten att de fasta priserna behövs för att skydda tobakshandlarna från en osund inbördes pris konkurrens torde kunna med fog förebäras för den nuvarande prislåsningen. Utskottet tillstyrker därför förslaget att slopa prisbindningen i detaljhandeln. De skäl departementschefen anfört för att införa riktpolis på tobaksvaror finner utskottet böra godtagas. Bl. a. vinnes genom en sådan form av central prissättning en enkel beräkningsgrund för tobaksskatten.

I motionerna I: 395 och II: 492 tages upp frågan om styckeförsäljning av cigaretter och hemställes om förbud mot sådan försäljning. Såsom motive ring anföres, att det åsyftade förbudet skulle starkt begränsa tobaksbruket bland ungdom. Även praktiska skäl anföres för förslaget. Departementschefen, som utförligt diskuterat problemet med försäljningen av cigaretter styckevis, förklarar sig icke för närvarande beredd att förorda, att detta slags försäljning skall särskilt kriminaliseras. Även enligt utskottets mening synes en sådan åtgärd knappast nödvändig. Utskottet vill emellertid understryka vad departementschefen anfört om monopolbolagets möjligheter att begränsa styckeförsäljningen av cigaretter genom att inskränka kontrollstämplingen till hela förpackningar. Genom att låta monopolbolaget avgöra denna i sig själv distributionstekniska fråga vinnes den fördelen att en förändring av cigarettförsäljningen till att avse enbart hela förpackningar smidigare kan genomföras. Enligt utskottets mening bör monopolbolaget vid sitt ställningstagande i dessa spörsmål tillmäta de skäl mot en styckeförsäljning, som hänför sig till önskemålet att motverka utbredning av tobaksbruk bland barn och ungdom, tillbörlig vikt.

VI. Statens tobaksnämnd

Utredningsmannen

Enligt båda de i betänkandet framlagda alternativen rörande den framtida detaljhandeln med tobaksvaror skall statens tobaksnämnd kvarstå. Dess uppgifter vid en friare ordning enligt alternativ I skiljer sig emellertid väsentligt från den verksamhet nämnden tänkes få vid ett genomförande av alternativ II. För båda fallen föreslås en utökning av antalet ledamöter i tobaksnämnden till tio. Såsom av det tidigare anförda framgått består de av kommerskollegium utsedda ledamöterna, vilka skall företräda de enskilda återförsäljarna, för närvarande av en representant för tobakshan-

deln och en för specerihandeln. Samtliga de i utredningen deltagande sakkunniga är eniga om att därest nämnden skall fortsätta sin verksamhet i en eller annan form, plats inom nämnden bör beredas jämväl för en ordinarie representant från vardera kioskhandeln och konsumentkooperationen. Till undvikande av att återförsäljargrupperna blir alltför dominerande föreslås att antalet statsvalda ledamöter utökas från tre till fyra. En av dessa bör utses bland personer, som kan anses företräda de speciella konsumentintressena.

Vid ett slopande av nyetableringskontrollen enligt alternativ I anser utredningsmannen det lämpligt, att tobaksnämnden kvarstår som ett rådgivande organ till bolaget och ett diskussionsforum i vad gäller principerna för antagande av återförsäljare, prispolitiken o. d.

För det fall att nyetableringskontroll bibehålles enligt alternativ II, innebär utredningsmannens förslag beträffande tobaksnämnden i huvudsak den förändringen i förhållande till vad nu gäller att nämnden från länsstyrelserna övertager beslutanderätten i frågor om tillstånd till tobakshandel utom vanlig affärstid.

Departementschefen

Föredragande departementschefen har anført bl. a. följande.

»Ett upphävande av nyetableringskontrollen och den särskilda regleringen av tobaksförsäljningen enligt butikstängningslagen innebär att tobaksnämndens huvudsakliga arbetsuppgifter försvinner. Åtskilliga remissinstanser, bl. a. kommerskollegium och näringsfrihetsrådet, finner också utrymmet för fortsatt verksamhet från nämndens sida förhållandevis litet och önskar att nämnden avskaffas i samband med reformen. Den kritiska synpunkten framföres även, att ett bibehållande av tobaksnämnden skulle kunna medföra svårigheter för monopolbolaget att fritt lämpa sin distribution efter vad bolaget finner företagsekonomiskt riktigt och därmed mest gagneligt för den stora gruppen konsumenter. Gentemot dessa synpunkter har monopolbolaget i sitt remissyttrande förklarat sig bestämt förorda, att tobaksnämnden kvarstår i enlighet med utredningsmannens förslag.

De föreslagna förändringarna beträffande tobaksvarudistributionen medför, att tobaksnämndens framtida ställning får prövas från helt nya utgångspunkter. Tillräckliga förutsättningar för att allsidigt bedöma behovet av att vid sidan om monopolbolaget ha ett offentligt organ med huvudsakligen konsultativa uppgifter torde icke föreligga förrän man haft någon tids erfarenhet av de friare förhållandena. Enligt min mening bör det dock icke råda något tvivel om att nämnden under övergångsskedet till en fri tobakshandel kan komma att utgöra ett behövt kontaktorgan mellan monopolbolaget och dess kunder. Nämndens stora erfarenhet av tobakshandelns speciella förhållanden bör kunna bidra till att göra övergången så friktionsfri som möjligt. Med hänsyn härtill har jag funnit mig böra föreslå att tobaksnämnden bibehålles tills vidare. Det synes lämpligt att någon tid efter re-

formens genomförande ånyo pröva frågan huruvida ett särskilt administrativt organ behövs för de uppgifter som kvarstår för tobaksnämnden eller om icke syftet med nämnden likaväl kan uppnås utan lagstiftning men genom förhandlingar i vanlig ordning mellan monopolbolaget och berörda intressenter. Jag vill dock redan i detta sammanhang ha sagt, att åtskilligt talar för att ifrågavarande uppgifter bör vara knutna till en relativt fast institution. Med hänsyn till den oklarhet, som sålunda råder rörande tobaksnämndens funktioner i fortsättningen, är jag icke beredd att i detta sammanhang taga ställning till frågan om nämndens sammansättning. Även på denna punkt synes man böra avvakta erfarenheterna av den nya ordningen.»

Utskottet

Tobaksnämnden har hittills huvudsakligen fungerat som ett särskilt administrativt organ vid tillämpningen av tobakshandelsregleringen. I det föregående har utskottet förordat, att såväl nyetableringssparren som de speciella konkurrensbegränsningar inom tobakshandeln vilka grundas på butikstängningsreglerna skall upphävas. Efter en sådan reform kommer följaktligen icke att finnas behov av en administrativ instans med de uppgifter nämnden nu har. Vid remissbehandlingen av tobakshandelsutredningens betänkande restes från åtskilliga håll krav på att tobaksnämnden skulle avskaffas i samband med övergången till en fri tobakshandel. Även enligt utskottets mening är det önskvärt, att den administrativa apparat, som befinns av den hittillsvarande regleringen, i möjligaste mån avvecklas när regleringen upphör. Likväl kan icke förnekas, att nämnden under övergångsskedet till en fri handel synes väl lämpad att utgöra ett behövt kontaktorgan mellan monopolbolaget och dess kunder. Såsom departementschefen anfört bör nämndens stora erfarenhet av tobakshandeln speciella förhållanden kunna bidra till att göra övergången så friktionsfri som möjligt. Utskottet anser sig på grund härav böra godtaga, att tobaksnämnden bibehålles tills vidare. Sedan någon tids erfarenhet vunnits av den nya ordningen torde emellertid, i enlighet med departementschefens uttalande härom, nämndens ställning böra omprövas.

VII. Frågan om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare

Utredningsmannen

Betänkandet innehåller icke något definitivt förslag om ekonomiskt stöd åt tobakshandlare, som till följd av att detaljhandelsregleringen borttages icke kan fortsätta sin verksamhet. I anslutning till sin redogörelse för utredningen av alternativ I framför utredningsmannen emellertid vissa synpunkter på ersättningsfrågan. Utredningsmannen framhåller, att borttagandet av konkurrenskyddet inom tobakshandeln medför risk för att en del av de mindre bärkraftiga affärerna icke kan drivas under de nya villkoren

och ifrågasätter om icke den hittillsvarande inlösningsverksamheten bör fortsättas under någon ytterligare övergångstid. Det syntes dock utredningsmannen erforderligt att utarbeta andra grunder för dessa ersättningar än de, som gäller för det nu tillämpade inlösningsförfarandet.

Departementschefen

Föredragande departementschefen har anfört.

»Såsom bl. a. näringsfrihetsrådet framhållit, kan på juridiska grunder några ekonomiska anspråk icke riktas mot staten enbart av den anledningen att näringsidkare vållas förlust till följd av att staten avlägsnar ett konkurrensskydd — detta må ha bestått i en tull, importreglering eller, såsom nu är aktuellt, en offentlig nyetableringskontroll. Jag har emellertid redan i det tidigare anförda givit uttryck åt den meningen, att den sociala karaktären hos 1943 års monopollagstiftning motiverar, att de tobakshandlare, vilka efter övergången till en fri handel icke finner sig kunna fortsätta sin näringsutövning på grund av den hårdare konkurrensen, i vissa fall skall kunna få ekonomiskt bistånd. Den ekonomiska hjälp, som sålunda må komma att utgå, kan därför betraktas såsom en avslutande fas i det sociala skydd som 1943 års lagstiftning avsåg att ge tobakshandlarna.

Vid bedömningen av de former, i vilka hjälp i vissa fall skall kunna lämnas tobakshandlarna, uppställer sig i huvudsak två alternativ. Man kan sålunda överväga att, såsom ifrågasatts av utredningsmannen och förordats av några remissinstanser, under en övergångstid efter omläggningen till en fri handel fortsätta med den hittillsvarande inlösningsverksamheten. Det andra alternativet är att i särskild ordning lämna ekonomisk gottgörelse i fall, där tobakshandlare i följd av de ändrade konkurrensförhållandena vållas svårt avbräck i sin affärsrörelse. I praktisk tillämpning skulle de båda alternativen kanske icke skilja sig så mycket från varandra. Syftet med den ifrågasatta hjälpen åt tobakshandlarna skiljer sig emellertid från vad som avses med den nuvarande inlösningsverksamheten, vilken närmast tar sikte på detaljhandelns rationalisering. Såsom utredningsmannen också antytt skulle reglerna för det nuvarande inlösningsförfarandet icke utan grundlig omarbetning kunna tjäna till ledning vid sådana åtgärder till tobakshandlarnas bistånd som nu ifrågasättes. Jag finner därför ändamålsenligt, att frågan om ersättning till tobakshandlarna regleras i särskild ordning. Såsom en förebild härvid kan i viss utsträckning tjäna den ordning, i vilken vissa i tobaksbranschen verksamma tillerkändes ersättningar vid införandet år 1943 av statsmonopol å importen av tobaksvaror.

Den ifrågasatta ekonomiska ersättningen till tobakshandlarna bör som jag redan anfört i viss mån ses såsom en avslutning av 1943 års lagstiftning. Därav följer, att ersättning icke skall ifrågakomma till andra detaljister än dem, som nämnda lagstiftning särskilt avsåg att värna om, nämligen de s. k. specialtobakshandlarna. Ersättning bör dessutom utgå endast där de ändrade konkurrensförhållandena medfört ett påtagligt behov av eko-

nomisk hjälp. Ersättningen bör förbehållas de affärsidkare, vilkas rörelse är så svag, att den icke kan beräknas bära sig under de nya förhållandena. En förutsättning för att gottgörelse skall ifrågakomma bör därför vara att tobakshandlaren till följd av det ändrade konkurrensläget ser sig nödsakad att upphöra med sin rörelse samt att han på grund av ålder, sjukdom, lyte eller eljest bristande kropps- eller själskrafter icke har möjlighet att försörja sig på annat sätt. I sådana fall, där försörjningsmöjligheter vid sidan om tobaksrörelsen icke helt saknas men framstår såsom i avsevärd mån begränsade, bör ersättning kunna givas såsom utfyllnad av inkomst, som kan komma att förvärvas.

Vid bedömningen av de ekonomiska förutsättningarna för erhållande av ersättning skall självfallet avseende icke fästas vid behovsprövade sociala förmåner, som tobakshandlaren kan komma i åtnjutande av. Avgörande för rätten till ersättning bör vara förhållandena vid den tidpunkt då ersättningsfrågan upptages till avgörande. Detta innebär, att man i ärendet har möjlighet att beakta förändringar, exempelvis inträffad sjukdom, som skett under den tid, som hunnit förflyta mellan rörelsens nedläggande och prövningen av ansökan om ersättning. För prövning av uppkommen fråga om ersättning bör dock icke krävas att vederbörande sökande redan nedlagt sin rörelse. Det bör sålunda icke föreligga något hinder mot att sökanden innan tobaksrörelsen upphört får ett preliminärt besked om ersättning. Innan definitivt beslut meddelas bör dock konstateras att tobakshandeln verkligen nedlägges såsom förutsatts. En överlåtelse av affärsrörelsen på annan, som fortsätter densamma, kan som regel icke anses innefatta ett sådant nedläggande av rörelsen som utgör ett villkor för ersättning.

Formen för ersättning bör vara livränta eller engångsersättning.

För att livränta skall tilldelas någon bör i likhet med vad som nu tillämpas vid inlösningsförfarandet fordras att han varit under minst 15 år verksam i branschen. Vad beträffar livräntans storlek finner jag denna skäpligen böra avvägas så att den uppgår till högst 60 procent av den genomsnittliga nettointäkten av rörelsen för beskattningsåren 1956, 1957 och 1958. I intet fall bör dock det årliga beloppet av livräntan överstiga 3 000 kronor. Såsom regel bör vid bestämmande av livränta hänsyn tagas till den allmänna ålderspensionen och livräntebeloppet följaktligen förklaras utgå med ett nedsatt belopp under tid, då livräntetagaren uppbär sådan pension. I vissa fall torde förhållandena medföra att rätten till livränta bör helt upphöra i och med att livräntetagaren uppnår folkpensionsålder. Svårigheterna att på förhand bedöma de ersättningsfall, som kan komma att aktualiseras, medför att den beslutande myndigheten icke bör bindas med mera ingående regler för beräkningen av livränta. Det bör stå myndigheten fritt att i särskilda fall när hjälpbehovet kan bedömas vara av mera övergående natur bestämma att livränta skall utgå allenast under viss tid. Icke heller bör hinder föreligga mot att livräntebeloppet — där så prövas lämpligt — gives viss rörlighet. Tänkbart är sålunda att livräntan bestämmas så att dess belopp efter hand sjunker för att till slut helt upphöra att utgå. Någon rätt att få livränta utbetalad i form av kapitalbelopp bör icke föreligga.

I de fall, där livränta icke finnes böra utgå, bör — givetvis under förutsättning att de allmänna villkoren för att få ersättning är uppfyllda — ekonomisk hjälp kunna lämnas i form av ett engångsbelopp. Sådan ersättning bör dock icke kunna bestämmas till högre belopp än 10 000 kronor.

De ersättningsfrågor, som kan bli aktuella efter övergången till en fri handel, synes kunna avgöras utan att någon vidlyftig administrativ apparat behöver tas i anspråk. Det kan tyckas ligga nära till hands att överlåta dessa ärenden på den redan existerande tobaksnämnden. Denna är emellertid tillkommen för helt andra uppgifter och torde med sin representation av intressen, som är helt ovidkommande för bedömningen av ersättningsfrågorna, vara mindre lämpad såsom organ för prövning av dylika frågor. Mest ändamålsenligt torde därför vara att i likhet med vad som skedde i anslutning till 1943 års monopolisering av tobaksimporten skapa en särskild kommission med uppdrag att handlägga ifrågavarande ärenden. Det synes tillfyllest att monopolbolaget och tobakshandlarna är representerade i kommissionen genom var sin ledamot. Såsom tredje ledamot och ordförande i kommissionen bör utses någon som är lagkunnig och erfaren i domarvärv. Kommissionens ledamöter bör förordnas av Kungl. Maj:t, beträffande partsrepresentanterna efter förslag från monopolbolaget respektive Tobakshandlarnas riksförbund. Över kommissionens beslut bör i överensstämmelse med vad som tidigare gällt i sådana sammanhang talan icke kunna föras.

Ersättningsreglerna bör upptagas i en särskild förordning, som träder i kraft den 1 januari 1959. I förordningen bör anges viss tid efter ikraftträdandet, inom vilken ansökningar om ersättning skall vara ingivna till kommissionen. Ansökningstiden bör utmätas så att tobakshandlarna får tillfälle att någorlunda tillförlitligt bedöma sina utsikter att fortsätta affärsverksamheten under de nya förhållandena. Den tobakshandlare, som överväger att nedlägga sin rörelse och begära ersättning, skall regelmässigt kunna bedöma frågan härom med tillgång till bokslutet för ett räkenskapsår utan detaljhandelsreglering. Dessa synpunkter tillgodoses om tiden för ingivande av ansökningar om ersättning utlöper först i och med utgången av år 1961.

Beloppet av de ersättningar, som sammanlagt kan komma att utbetalas i enlighet med det förfarande som jag här förordat, låter sig icke med någon grad av tillförlitlighet beräknas. Såväl antalet ersättningsfall som ifrågakommande ersättningsbelopp i de enskilda fallen beror av förhållanden som för närvarande icke kan bedömas. Ett försök till grov uppskattning kan visserligen göras på grundval av antalet affärer med särskilt låg omsättning jämt ett antagande av att vissa genomsnittsbelopp kommer att utbetalas men för en bedömning av den verkliga utvecklingen torde en sådan beräkning sakna egentligt värde. Det kan dock ha sitt intresse att nämna, att därest antalet livräntefall kommer att uppgå till 250 och den genomsnittliga livräntan belöper sig till 2 000 kronor, de totala kostnaderna för livräntefallen — vid en kapitalisering efter en räntefot av 5 procent och med en genomsnittlig levnadsålder hos livräntetagaren av 65 år — utgör cirka 4,4 miljoner kronor. Antages vidare att 250 engångsersättningar om genom-

snittligt 5 000 kronor kommer att utbetalas stiger summan med en och en kvarts miljon till i runt tal 5,6 miljoner kronor.

Vid de tidigare utbetalningar av ersättningar i anledning av monopolbolagets verksamhet, som vid skilda tillfällen förekommit, har bolaget burit kostnaden härför. Jämväl nu ifrågavarande ersättningar och uppkommande administrationskostnader synes böra utgå av bolagets medel. Kungl. Maj:t torde böra utverka bemyndigande av riksdagen att träffa avtal härom med bolaget.

De ersättningar, som utgår i form av engångsbelopp, bör såsom varit fallet med liknande ersättningar tidigare, undantagas från skattepliktig inkomst.

Motionerna I: 402 och II: 498

Motionärerna hemställer, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om ytterligare utredning av frågan om ersättning till tobakshandlarna i syfte att ersättning må kunna utgå efter liknande grunder som tillämpades vid införande av statsmonopolet å importen av tobaksvaror samt att denna utredning måtte företagas så skyndsamt att den förelägges redan nästkommande riksdag».

Utskottet

Den i propositionen föreslagna avvecklingen av nyetableringskontrollen jämte övriga konkurrensbegränsningar inom detaljhandeln med tobaksvaror har kombinerats med ett ersättningsförfarande varigenom ekonomiskt bistånd skall kunna lämnas tobakshandlare som under de nya förhållandena tvingas nedlägga sin rörelse utan att ha sin utkomst tryggad. Departementschefen har understrukit, att på juridiska grunder några ekonomiska anspråk icke kan riktas mot staten av den anledningen att ett konkurrenskydd bortfaller. Det anses emellertid ganska rimligt, att man vid avvecklingen av nyetableringskontrollen beaktar dess ursprungliga sociala syfte och möjliggör för specialtobakshandlare, vilkas rörelse under de nya förhållandena visar sig sakna konkurrenskraft, att i särskilda fall få ekonomisk hjälp. Utskottet delar denna syn på ersättningsfrågans principiella sida.

De föreslagna ersättningsreglerna tar sikte endast på sådana fall, där det föreligger ett påtagligt behov av ekonomisk hjälp. Ersättning förbehålles affärsidkare med så svag rörelse att den icke kan beräknas bära sig under de fria konkurrensförhållandena, och vidare förutsattes att innehavaren av rörelsen efter nedläggandet av denna kommer att sakna möjlighet att fullt ut försörja sig genom annat arbete. Av det ovan anförda följer även att den som på grund av egen förmögenhet eller eljest är ekonomiskt oberoende icke skall ifrågakomma för ersättning.

Beträffande ersättningsformerna anknyter förslaget i mycket till det nuvarande inlösningsförfarandet. Ersättning föreslås kunna beviljas i form

av livränta eller med engångsbelopp. Livränta skall kunna utgå till tobakshandlare, som under minst 15 år drivit tobakshandel. Det årliga beloppet av livräntan får uppgå till högst 3 000 kronor. Tobakshandlare som ej får livränta kan beviljas ersättning med ett belopp för en gång, uppgående till högst 10 000 kronor. Det må anmärkas, att de föreslagna maximibeloppen i förhållande till motsvarande belopp enligt nu tillämpade inlösningsregler innebär en uppräknig, för livränta med drygt 75 procent och för engångsersättning med 25 procent.

I motionerna I: 402 och II: 498 anföres, att ersättningsreglerna är för snävt utformade och att skäl talar för att blivande ersättningar bör beräknas efter grunder liknande dem som fastställdes vid monopoliseringen år 1943 av tobaksimporten. Förslag i denna riktning skulle enligt motionärernas förslag, efter ytterligare utredning av ersättningsfrågan, föreläggas nästkommande års riksdag.

I anledning av nämnda motioner vill utskottet påpeka att de förhållanden, som nu finnes motivera ersättning i vissa fall till specialtobakshandlare, väsentligen skiljer sig från den situation som uppstod när den enskilda tobaksimporten år 1943 monopoliserades. Statsingripandet då innebar, att någon grossistimport av tobak icke vidare skulle få förekomma, och de då beslutade ersättningsreglerna syftade till att gottgöra importörerna för förlorad näringsverksamhet. Därvid skulle i princip det i tobaksimporten arbetande kapitalet återställas samt goodwill ersättas. I detta sammanhang utgick även ersättning för mistad anställning inom importhandeln. Enligt utskottets mening kan det icke gärna ifrågakomma att på likartat sätt söka kompensera specialtobakshandeln för inkomstminskning eller eljest ogynnsamma ekonomiska verkningar, som den nu föreslagna reformen kan komma att medföra. Frånsett de uppenbara vanskligheterna att fastställa rättvisa normer för bedömning av påstådda ekonomiska konsekvenser av detaljhandelsregleringens bortfallande, anser utskottet statsmakternas åtgärd härvidlag icke vara av den ingripande natur att en tillämpning av de ersättningsgrunder, som godtogs i samband med förstatligandet av engrosimporten, ter sig befogad. Utskottet kan följaktligen icke förorda motionärernas förslag utan tillstyrker den utformning som ersättningsreglerna fått enligt propositionens förslag.

Utskottet biträder förslaget att överlåta handläggningen av uppkommande ersättningsärenden på en särskild kommission, bestående av en representant från vardera monopolbolaget och Tobakshandlarnas riksförbund samt en lagkunnig och erfaren domare såsom tredje ledamot och ordförande.

Av vad utskottet i det föregående anfört rörande tiden för ikraftträdandet av den föreslagna lagstiftningen följer att ersättningsärendena bör kunna anhängiggöras intill den 1 januari 1963. Innehållet i 6 § i förslaget till ersättningsförordning bör jämkas i enlighet härmed.

Vad departementschefen slutligen anfört rörande de kostnader som kan komma att bli förenade med det föreslagna ersättningsförfarandet har icke föranlett någon erinran från utskottets sida. I enlighet härmed bör Kungl.

Maj:t bemyndigas att med monopolbolaget träffa avtal om att beviljade ersättningsbelopp skall utgå av bolagets medel samt att bolaget även skall bestrida kostnaderna för kommissionens arbete och övriga administrationskostnader.

De förslag i övrigt som propositionen innehåller, liksom de uttalanden av departementschefen, som här icke närmare berörts, har icke givit utskottet anledning till erinran.

VIII. Utskottets hemställan

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte — med avslag å motionerna I: 395 och II: 492, såvitt gäller ändring i förslaget till lag om ändring i lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror samt å motionen II: 497, i vad avser ändrad lydelse av 4 § nämnda lagförslag och med förklaring att riksdagen i anledning av motionen II: 497 funnit viss ändring böra vidtagas i förslaget, såvitt gäller tiden för ikraftträdandet — för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen att lagen träder i kraft den 1 januari 1960;

B. att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608) — måtte, med avslag å motionerna I: 393 och II: 491 samt, i hithörande delar, å motionerna I: 395 och II: 492 ävensom II: 497, för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen att lagen träder i kraft den 1 januari 1960;

C. att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till förordning om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare — måtte, med avslag å motionerna I: 402 och II: 498, för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna dels att 6 § erhåller följande, såsom utskottets förslag betecknade lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag)

6 §.

Ansökan om ersättning skall, vid äventyr att den icke upptages till prövning, ingivas till kommissionen senast före utgången av år 1961.

(Utskottets förslag)

6 §.

Ansökan om ersättning skall, vid äventyr att den icke upptages till prövning, ingivas till kommissionen senast före utgången av år 1962.

dels ock att förordningen träder i kraft den 1 januari 1960;

D. att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till förordning om skattefrihet för vissa engångsersättningar till tobakshandlare — måtte för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen att förordningen träder i kraft den 1 januari 1960;

E. att riksdagen måtte med bifall till propositionen i denna del bemyndiga Kungl. Maj:t att med Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet träffa avtal därom, att av bolagets medel skall utgå de ersättningar, som jämlikt den föreslagna ersättningsförordningen kan komma att tilldeles tobakshandlare, ävensom bestridas i samband med ersättningsförfarandet uppkommande administrationskostnader;

F. att motionerna I: 395 och II: 492, i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 14 mars 1957

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Sunne, fru Carlqvist, fru Svenson, herrar Huss, Mannerskantz och Grönkvist;

från andra kammaren: herrar Nilsson i Göteborg, Lundberg, fru Ewerlöf, herrar Carlsson i Bakeröd, Johansson i Södertälje, Rimmerfors, Jönsson i Jämtlands Sikås och fru Svensson.

Reservationer

I. vid utskottets hemställan under A.

av herrar *Nilsson* i Göteborg, *Lundberg* och *Johansson* i Södertälje, vilka ansett,

a) att utskottets yttrande bort ha annan lydelse såtillvida som *dels* det stycke i utskottets yttrande å s. 29, som börjar respektive slutar med orden »På grund — — — ytterligare utforskade», bort ersättas av följande uttalande.

»På grund av det nu anförda ansluter sig utskottet till departementschefens mening att nyetableringskontrollen bör helt avvecklas. Beträffande de anförda hälsovårdssynpunkterna må tilläggas, att — såsom erinrats i motionerna I: 395 och II: 492 — Kungl. Maj:t redan i fjol våras i anledning av en framställning från med. dr docenten Börje Ejrup m. fl. uppdragit åt statens medicinska forskningsråd att framlägga utredning och förslag om hur en utökad forskning rörande rökningens biologiska verkningar bör organiseras och om storleken av härför behövliga medel. I nämnda framställning hemställdes även att ett organ skulle skapas för information i tobaksfrågan samt att åtgärder skulle vidtagas för att söka minska tobaksrökningen, särskilt bland ungdomen. I denna del är framställningen föremål för remissbehandling och överväges för närvarande inom medicinalstyrelsen och statens institut för folkhälsan. Det synes utskottet i detta läge icke finnas anledning för riksdagen att, såsom föreslagits i motionerna I: 395 och II: 492, taga något initiativ till åtgärder på detta område.»

dels de stycken i yttrandet å s. 30—31, vilka börjar respektive slutar med orden »Även specialtobakshandlarnas — — — nyetablering bibehålles» och »Därest man — — — till övervägande», bort ersättas av följande uttalande.

»Även specialtobakshandlarnas privilegierade ställning när det gäller automathandeln har helt förestavats av det ekonomiska hänsynstagandet till denna yrkeskategori. Ett upphävande av nyetableringskontrollen beträffande butiksförsäljning av tobaksvaror bör därför medföra, att var och en som handlar med tobaksvaror får full frihet att bedriva sådan försäljning från automat. Den nuvarande bestämmelsen om särskild tillståndsgivning i fråga om sådan handel torde sålunda få upphävas.»

dels ock det stycke i utskottets yttrande å s. 31, som börjar respektive slutar med orden »Specialtobakshandeln bör — — — 1 januari 1960», bort ersättas av följande uttalande.

»Specialtobakshandeln bör självfallet ges tillräcklig tid att medan nyetableringsspärren ännu består förbereda sig inför den förestående omläggningen. Utskottet finner emellertid specialtobakshandelns intressen i detta hänseende väl tillgodosedda genom propositionens förslag.»

b) att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte — med avslag i hithörande delar å motionerna I: 395 och II: 492 samt II: 497 — för sin del anlägga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen den 11 juni 1943 (nr 346) angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror.

II. vid utskottets hemställan under B.

1) av herrar Nilsson i Göteborg, Lundberg och Johansson i Södertälje, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

B. att riksdagen måtte — med avslag å motionerna I: 393 och II: 491 samt, i hithörande delar, å motionerna I: 395

och II: 492 ävensom II: 497 — för sin del antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608).

2) av herrar *Sunne* och *Rimmerfors*.

III. vid utskottets hemställan under C.

1) av herrar *Nilsson* i Göteborg och *Johansson* i Södertälje, vilka ansett a) att de stycken i utskottets yttrande å s. 42, som börjar respektive slutar med orden »Utskottet biträder — — — och ordförande» och »Av vad — — — enlighet härmed», bort ersättas med text av följande lydelse.

»Utskottet biträder förslaget att överlåta handläggningen av uppkommande ersättningsärenden på en särskild kommission, bestående av en representant från vardera monopolbolaget och Tobakshandlarnas riksförbund samt en lagkunnig och erfaren domare såsom tredje ledamot och ordförande. De skäl som anförts för att ersättningsärendena skall kunna anhängiggöras under så lång tid som intill den 1 januari 1962 finner utskottet vara bärande.»

b) att utskottet bort hemställa,

C. att riksdagen måtte — med avslag å motionerna I: 402 och II: 498 — för sin del antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare.

2) av herr *Lundberg*, som ansett

a) att utskottets motivering beträffande frågan om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare å s. 41—43 bort ha följande lydelse.

»Det måste betraktas som principiellt oriktigt att staten i direkt motsats till enskild företagsamhet ikläder sig ekonomiskt ansvar för inkomstminskning eller andra ogynnsamma ekonomiska verkningar som kan uppkomma för enskilda medborgare till följd av att staten genom ändrad lagstiftning eller på annat sätt vidtager rationaliseringsåtgärder som förestavas av hänsyn till det allmännas bästa. Mot bakgrunden härav finner sig utskottet böra motsätta sig propositionens förslag om särskild ekonomisk gottgörelse till vissa tobakshandlare, som kan missgynnas ekonomiskt av föreliggande reformering av tobakshandeln. Utskottet avstyrker därför förslaget till förordning om ersättning i vissa fall till tobakshandlare. Härav följer att utskottet jämväl avstyrker motionerna I: 402 och II: 498.

De förslag — — — (lika med utskottet) — — — till erinran.»

b) att utskottet bort hemställa,

C. att riksdagen måtte — med avslag jämväl å motionerna I: 402 och II: 498 — avslå det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ersättning i vissa fall åt tobakshandlare.

IV. vid utskottets hemställan under D.

1) av herrar *Nilsson* i Göteborg och *Johansson* i Södertälje, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

D. att riksdagen måtte för sin del antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om skattefrihet för vissa engångsersättningar till tobakshandlare;

2) av herr *Lundberg*, som under åberopande av sin reservation vid utskottets hemställan under C. ansett, att utskottet bort hemställa,

D. att riksdagen måtte avslå propositionens förslag till förordning om skattefrihet för vissa engångsersättningar till tobakshandlare.

V. vid utskottets hemställan under E.

av herr *Lundberg*, som under åberopande av sin reservation vid utskottets hemställan under C. ansett, att utskottet bort hemställa,

E. att riksdagen måtte avslå propositionens förslag om bemyndigande för Kungl. Maj:t att i visst hänseende träffa avtal med Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet.

VI. vid utskottets hemställan under F.

av herrar *Sunne*, *Rimmerfors* och *Jönsson* i Jämtlands Sikås.
